

Департамент Музика

1618 София, ул. Монтевидео 21, офис 504А,

НИКОЛАЙ ХРИСТОВ ШЕЙНОВ

ТРУБАДУРИТЕ И СЪВРЕМЕННАТА БАРД-КУЛТУРА

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд за присъждане на образователната и
научна степен „доктор“

научно направление: 08.03. Музикално и танцово изкуство

научна специалност Музика

Научен ръководител: проф. д-р Панайот Панайотов

София, 2023 г.

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОД.	2
I глава. ИСТОРИЧЕСКИ ФАКТИ	3
1.1 Бардове	5
1.1.1. Ирландски бардове	5
1.1.2. Шотландски бардове	6
1.1.3. Уелски бардове	6
1.2. Филиди	7
1.3. Скапи	7
1.4. Скалди	8
II глава. ТРУБАДУРИ. ПРЕДСТАВИТЕЛИ И ЖАНРОВЕ	
2.1. Произход и характер на творчеството на трубадурите	9
2.2. Представители	10
2.3. Стиллове и жанрове	14
2.4. Българската следа	15
III глава. ТРУВЕРИ, МИНЕЗИНГЕРИ, МЕНЕСТРЕЛИ И ЖОНГЛЬОРИ. ВАГАНТИ И ГОЛИАРДИ	
3.1. Трувери	16
3.2. Минезингери	18
3.3. Менестрели	19
3.4. Жонгльори	20
3.5. Ваганти и голиарди	20
* Времева таблица за периодите на съществуване на различните поетично-музикални общества	22
IV глава. СЪВРЕМЕННИТЕ ТРУБАДУРИ	23
4.1. Северна Америка	23
4.2. Южна Америка	26
4.3. Обединеното кралство и Ирландия	27
4.4. Франция и Белгия	29
4.5. Италия	30
4.6. Скандинавски страни	30
4.7. Русия (Съветски съюз)	31
4.8. Централна и Източна Европа, Балкани	32
4.9. България	33
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	38
Приноси	40
Публикации	40
CV на докторанта	41

УВОД

През последните десетилетия на отминалия XX век и началото на нашия XXI век, все по-популярна става професията на **трубадура**. Музикант, който пее песни и едновременно с това си акомпанира на китара, като при това в зависимост от ситуацията, говори и забавлява публиката. Повече от хилядолетие тази професия е съществувала под различни форми, като макар и развиваща се и променяща своя облик и похвати, е успяла да съхрани и обогати много от своите красота и одухотвореност.

По подобен начин още по-рано са се появили и бардовете дали името на професията и понятието „бард“ – поет който не включва обезателно музикален съпровод към стиховете си. В това изследване са разгледани различни аспекти от миналото, историческото развитие и роля на трубадура (или сродните нему професии) в съответните епохи. Изследването запознава читателя с най-видните представители на тези съсловия и с приноса който те са дали към световната култура.

Актуалността и мотивацията за разглеждане на темата „Трубадурите и съвременната бард-култура“ се поражда от факта че през последните стотина години термините „бард“ и „трубадур“ се използват доста произволно – почти като синоними, което понякога звучи объркващо за широката публика.

Целта на този дисертационен труд е да се направи един по-обширен обзор в исторически план върху всички свързани с бардовете и трубадурите професии и представители. Сам по себе си този обзор ще осветли темата и ще внесе по-голяма яснота в материята. Ще бъде проследена връзката и посочени приликите между античните, средновековните, и съвременните представители на поетично-музикалното творчество.

Предмет на дисертацията са биографиите, методите на работа и приносите на най-значителните представители на поетично-музикалните съсловия през различните времеви периоди в съответните етнически области, кралства, империи и държави.

Методологията на дисертацията включва представяне на информация събрана и преведена от много голям брой източници, с последващ анализ за приноса на представения обект към световната култура (включително – към съвременната бард-култура). Освен български, са използвани източници на английски, руски, испански, норвежки, шведски и сърбохърватски език, преведени от докторанта.

Задачите на дисертацията включват

1. Подреждане и представяне на всички известни ни поетично-музикални съсловия населявали Европа (а по-късно – и Америка) от античността до наши дни и запознаване с най-знаковите им фигури.
2. Анализ на приноса на съсловията към световната култура и (евентуалния) им принос към съвременната бард-култура
3. Съставяне на таблица отразяваща периодите и местата на съществуване и дейност на съответните на поетично музикалните съсловия.
4. Изясняване на съвременното значение и използване на термините „бард“ и „трубадур“.

Структурата на дисертацията е съобразена с последователността на поставените задачи.

В **глава I** се представят предшествениците на трубадурите: *бардове* и *филиди*, *скапи* и *скалди*, живели и творили съответно в древна Ирландия, Уелс, Шотландия, Англия и Скандинавия.

В **глава II** са описани същинските трубадури, появили се в края на XI – началото XII век в земите на древна Окситания и просъществували два и половина века. Посочени

са основните стилове и жанрове в тяхното творчество, както и връзката им с българската история.

Глава III е посветена на съвременниците и последователи на трубадуриите от северна Франция, земите на Свещенната Римска империя и Англо-Саксонските земи: *трувери, минезингери, менестрели, жонгльори, ваганти и голиарди*. В края на глава III е създадена таблица с историческото позициониране на отделните съсловия бардове, трубадури и т. н. от античността до отминалия XX-и век.

В **глава IV** са посочени най-значителните „трубадури“ на нашето съвремие: поетите-певци, изпълнители на собствени песни оставили най-ярка диря в културната история на XX-и на вече започналия XXI-и век. Като начало са представени големите имена на североамериканската поетично-песенна култура вдъхновили в голяма степен своите европейски колеги, следват някои от най-големите творци на южноамериканската „ангажирана“ песен. Изследването запознава читателя и с най-значимите „съвременни трубадури“ от Обединеното кралство, Ирландия, Франция, Италия, Швеция, Норвегия, Дания, Русия и бившия Съветски съюз. По-нататък са представени знакови имена на съвременни трубадури от Централна и Източна Европа, Балканите и (естествено) – някои от най-изявените български автори.

Чрез представянето на историята и различните разновидности на трубадурската професия се хвърля светлина и се дава по-ясно обяснение за същността на термините „трубадур“ и „бард“ в съвременния живот.

ИСТОРИЧЕСКИ ФАКТИ. ПРЕДШЕСТВЕНИЦИ НА ТРУБАДУРИТЕ И НЯКОИ ОТ ПО-ЗНАЧИМИТЕ ИМ ПРЕДСТАВИТЕЛИ

Още от най-древни времена музиката и напевите са били едни от най-ярките и директни начини за комуникация между хората. Изразявайки мислите и емоциите на човека в звукова форма, музиката е била (и остава и до днес) мощно средство за общуване и въздействие върху психиката на хората. Комбинацията между инструментална музика, комбинирана с вокал, директно е предавала художествени или дори конкретни послания от изпълнителя (или изпълнителите) към аудиторията.

В периода на разлагане на първобитно-общинния строй, когато синкретичният комплекс на праизкуството постепенно започва да се разпада, се заражда и музиката като самостоятелен вид изкуство. С развитието на разделението на труда и възникването на различните социални класи, еднородната по начало музикална култура, принадлежаща на цялото общество, се разделя на култура на господстващите класи и култура на народа, както и на професионална и непрофесионална. По това време се оформя самостоятелното съществуване на музикалния фолклор, като народно непрофесионално изкуство. Музикалното творчество на народните маси изгражда фундамента на музикалната култура на обществото като цяло, и представлява най-богатият източник на образи и изразителни средства за професионалните композитори.

Музикалната култура на робовладелските и раннофеодалните държави от Стария свят (Египет, Асирия, Вавилон, Индия, Китай, Гърция, Рим, Средна Азия), се характеризира с вече широка дейност на професионални музиканти (обикновено съчетаващи в себе си и композитор, и изпълнител), които служат в храмове и дворци, участват в обредни церемонии, обществени празници и т. н. И макар музиката да запазва практичните, материални и духовни функции, наследени от първобитното общество и свързаните с него непосредствено участие в трудовия процес, бита, военния живот, гражданските и културните обреди и т.н., се забелязва обособяване на естетически

функции, появяват се първите музикални образци, предназначени само за слушане (например песнопения и музикални пиеси, изпълнявани в древна Гърция на състезания между музиканти). Развиват се различни песенни (епични и лирични) и танцувални жанрове, в много от които поезията, песента и танцът запазват първоначално единство. Музиката играе голяма роля в театралните представления, по-специално в древногръцките трагедии (Есхил, Софокъл, Еврипид, не са само драматурзи, но и музиканти). Усъвършенстват се и придобиват устойчива форма и строй разнообразни музикални инструменти (в това число арфа, лира, старинни духови и ударни). Появяват се и първите системи за записване на музика (клинописни, йероглифни, невмени и буквени), макар че основната форма за нейното съхранение и разпространение остава устната. Възникват и първите музикално-естетични и теоретични учения и системи. За музиката пишат много философи от древността (в Китай – Конфуций, в Гърция – Питагор, Хераклит, Демокрит, Платон, Аристотел, в Рим – Лукреций Кар). Древните гърци развиват теории за връзката на музиката с математиката, като смятат че логиката на музиката може да им даде ключа към разгадаването на тайните на вселената. Музиката се приема и на практика, и на теория като вид дейност, близка до науката, занаятчийството и религиозния култ, като „проекция” на света, способстваща да опознаем неговите закони и като най-силно средство за въздействие върху природата (магия) и върху човека (изграждане на граждански качества, нравствено възпитание, лечение и др.). Най-древните изпълнители на епична поезия в антична Гърция се наричат **аеди** (на старогръцки *αοιδός* / *aoidós*, от глагола *ᾄδω* / *áidō*, певец). Те изпълняват песни инспирирани от от гръцкия епос акомпанирайки си с лира или ситра. Аедите създават своя поезия и песни. За най-известен от тях е считан самият Омир. Друг известен аед е прославеният певец и учител по музика Терпандер (712 – 645 пр. н.е.). Малко по-късно се появяват и така наречените **рапсоди** (от гръцки: *ῥαψῳδός*, *rhapsōdos*). За разлика от аедите, те са по-скоро професионални изпълнители на вече създадена поезия, но има и изключения, като например древно-гръцкия поет Гесиод (VIII – VII век преди н.е.) и по-късно – Пиндар (прибл. 522 – 443 г. пр. н.е.). Последният е един от деветте канонизирани поети на древна Гърция, писал и изпълнявал поеми посветени на боговете, на героите от произведенията на Омир и Хезиод, на Александър Македонски, на героите от Олимпийските игри.

През Средновековието в Европа постепенно се създава музикална култура от нов тип – феодална, обединяваща в себе си професионално изкуство, любителско музициране и фолклор. И тъй като църквата по това време господства във всичките области на духовния живот, основа на професионалното музикално изкуство представлява дейността на музикантите в храмовете и манастирите. Светското професионално изкуство от своя страна е представлявано основно от певци, създаващи и изпълняващи епични сказания (саги, легенди, предания и приказки) в дворците, в домовете на знатните благородници, сред военните и т. н. Това са **бардовете** в Ирландия, Уелс, Шотландия и Англия; **филидите** в Ирландия и Шотландия, **скапите** в англосаксонска Англия, **скалдите** в Норвегия и Исландия. Към края на XI век в земите на Окситания (днешна южна Франция, Монако, Каталуния и части от северозападна Италия) се появяват **трубадурите**. Преди да се спрем по-подробно на тяхната дейност, нека да разгледаме и дейността на някои от техните предшественици – *бардове, филиди, скапи, скалди*.

1.1. Бардове

Бардът е келтски поет който най-често е и музикант. Етимологията на наименованието „бард“ идва още от античността: (санскритски: *bardait* – певец-

изпълнител на възхвали, старокелтски: *bardo*). За първи път за бардове в древните земи на Галия¹ пише древногръцкият учен Посидоний (135 – 51 г. преди н.е.). След колонизацията на Британските острови от келтите (започнала още преди Новата ера и продължила чак до Средновековието) дейността на бардовете се развива най-силно именно там – в земите на днешните Ирландия, Шотландия, Уелс и Корнуол (югозападна Англия). В средата на I век от н.е. римският поет Марк Аней Лукан определя бардовете като национални поети на Галия и Британия. Бардовете са пътуващи поети, но също така много често са назначавани като придворни служители на локалните крале, принцове и благородници, свирят на *крот* или на арфа и изпълняват в песенна форма възхвали за своите патрони, за техните предци, за велики дела, битки и победи. Самобитният им епос представлява значителен дял от келтското културно наследство. Започнал още от началото на първото хилядолетие от н.е., той продължава съществуването си в продължение на почти 15 века. Наред с древните прозаични саги от X век, освен сюжетите имащи основно героично съдържание, възникват и песни-балади с високо поетични текстове и качество. В репертоара на бардовете влизат също и бойни, религиозни и сатирични песни, елегии и др. Бардовете се явяват пазители на родовата памет.

Макар да няма запазена музика от песни на бардове, за нейния характер можем да съдим от поетичните особености на песните, както и най-вече от характерните за тях музикални детайли, пренесени в народното песенно творчество. Изкуството на бардовете оказва значително влияние на развитието на национално-поетичното творчество. През някои периоди от Средновековието бардовете биват подложени на гонения от страна на властите. Например, при кралица Елизабет за подстрекателство към въстание на ирландците против Англия, много бардове биват осъдени на смърт. Въпреки това с течение на времето, особено през епохата на Романтизма терминът „бард“ се превръща в нарицателно за поет и по-специално: за известен поет. Уилям Шекспир, например често бива наричан „Безсмъртният Бард“. В наши дни това правило остава и много от най-големите поети (особено тези акомпаниращи песните си на китара и изпълняващи ги сами), също биват наричани бардове. Такива са Боб Дилан, Пол Саймън, Джон Ленън, Джоан Бейз, Владимир Висоцки и много други. Но за тях ще говорим по-късно. Но нека сега се върнем към средновековните бардове и се спрем последователно на бардовете на келтските народи и по-специално – на ирландските, шотландските и на уелските бардове.

1.1.1. Ирландски бардове

В средновековното келтско общество в Ирландия и Шотландия професионалните хора на науката са организирани в дворцова система съставляваща четири групи: друиди (*draoi*), филиди (*fili*), съдии (*breitheamh*) и историци-антикваристи (*seanchaidh*). Ирландските бардове заемат по-ниска позиция в йерархията. Те са една от двете групи уважавани поети в Ирландия. Другата група са *филидите*, на които ще се спрем малко по-късно. Според текста от средновековното ирландско право (*Uraicecht Becc*), бардовете са считани за по-нисък клас поети, които не могат да бъдат избирани за високи поетични позиции, запазени само за филидите. Счита се, че това градиране и разделение е създадено от ирландската църква, тъй като филидите са били много по-свързани с нея. Въпреки това ирландските бардове изграждат едно професионално съсловие от високо обучени и опитни поети. Като служители в кралските и благороднически дворци бардовете изпълняват редица официални функции. Те са и хроникьори, и сатирици

¹ **Галия** – римското наименование на обширна област в Западна Европа, включваща днешните Франция, Белгия, Нидерландия и Люксембург, както и части от Швейцария, Германия и Северна Италия.

чиято дейност обхваща както възхваляването на техните патрони и работодатели, така и осмиването и охулването на противниците им. Бардовете се обучават в специални училища, съществуването на които продължава до средата на XVII век в Ирландия и до началото на XVIII век в Шотландия. Самите бардове също са разделени на две категории: почетни бардове (*soebairds*) и обикновени бардове (*doebairds*) които катогории се разделят на подкатегории. Предполага се, че тази „категоризация“ е била тясно свързана с произхода и степента на образование на съответния поет. Според английския философ, историк и писател Джон Обри (John Aubrey, 1626 – 1697) бардовете имат общо три категории. Интересен е фактът че въпреки че са били подчинени на филидите, след инвазията на Норманите в Ирландия през XII век покровителството над филидите постепенно намалява, което в крайна степен води и до тяхното изчезване, докато класата на бардовете продължава да съществува до XVII век, а в Шотландия – чак до средата на XVIII век.

1.1.2. Шотландски бардове

Интересен е фактът за пренесената от Ирландия бардска традиция в Шотландия. Там се практикува не на стриктната метрика на класическия келтски език (Галик), а на диалектната и неравномерна метрика на местния шотландски галик. За разлика от техните ирландски колеги, шотландските бардове не винаги са така образовани. Това се дължи и на факта, че бардската традиция се запазва най-вече в планинските области на страната, отдалечени от големите културни центрове. Последният известен представител на рода, практикувал класическа галска поезия, е Домхнал Мак Муирик, творил през XVIII век. В Шотландия за неоспорим национален бард е считан големият поет Роберт Бърнс (1759 – 1796).

1.1.3. Уелски бардове

В средновековната Уелска литература се споменава за редица митични бардове, най-известните от които са Анеирин и Талиесин, живели през VI - VII век. Информация за тях може да се намери в Червената книга от Хергест, Бялата книга от Ридерк, както и от книгите посветени на самите тях (Книгата на Анеирин и Книгата на Талиесин). За ранното Средновековие на Уелс няма много запазена информация, но артефактите от по-късните векове на Средновековието в Уелс се превръщат в основен източник и ядро на Британската митология (*The Matter of Britain*), наричана още Артуриана или Артуров цикъл, заради основната ѝ тема: легендите за крал Артур и Рицарите на кръглата маса. Законите на Хайуел Да (*Huwel Dda – Howel of God*), създадени в Уелс около 900-ната година от новата ера, определят бардовете като членове на Кралското домакинство. Една от задачите им е възпяването на Върховната Британска власт, благодарение на което и до днес е запазена информация за родословието на най-високопоставените Британски рицари. Законът също определя инструмента който бардовете ще използват: арфа, или крот. В манускрипти от XII век се описва определянето още през X век на две категории бардове: бард „теулу“ (*bardd teulu*) и „пенсирд“ (*pencerdd*) – ръководител на братството на бардовете в областта. Според уелския поет Томас Гуин Джонс (1871-1949) тези братства просъществуват чак до края на XIX век.

През XII и XIII век кралските дворове постепенно прекратяват назначаването на придворни бардове. Това обаче води до увеличаване броя им, а по примера на окситанските трубадури, редица уелски принцове също стават бардове.

Поради засилващото се влияние в Корнуол и Уелс на Английските монарси към края на XIII век, песните на бардовете подбуждащи към свободомислие, биват определяни като революционни песни. Това довежда до създаването на редица закони, ограничаващи тяхната дейност. След покоряването на Уелс от Едуард I и по-късно –

управлението на Елизабет I, отношението към бардовете става силно негативно. Те биват наричани смешници и мимове. Репутацията им пада на много ниско ниво.

Въпреки всичко бардските традиции на ранното Средновековие в Уелс продължават и през XIV век чрез творчеството на Давид ап Гвилим и Йоло Гох, и дори – до наши дни, чрез така наречената Ложа на Бардовете на Уелс.

Както се вижда, терминът „бард” се появява още преди началото на новата ера. Този термин в различни аспекти продължава да бъде използван и до днес. Естествено, първите бардове са имали съвсем друг начин на функциониране и изразяване, в сравнение с техните съвременни колеги. Те по-скоро продължават традицията на древногръцките аеди и рапсоди. Бардовете от късната античност и средновековието имат тясна връзка с влиятелното съсловие на *филидите*.

1.2. Филиди

Филидите (англ.: *fili*) са членове на елитна класа от поети в стара Ирландия, съществували до идването на Ренесанса, когато ирландската класова система постепенно се разпада. Етимологията на думата произлиза от старокелтската дума „*widluios*”, определяща понятието за човек, който вижда в бъдещето, пророк.

Според „Учебник за ирландска литература” на Елиенър Хъл от 1906 година (*A Textbook of Irish Literature, by Eleanor Hull*), първоначално филидите са изпълнявали функциите едновременно на магьосници, законотворци, съдии, съветници на владетеля и поети. С течение на времето някои от функциите им отпадат и дейността им се ограничаваше основно до това да бъдат поети, музиканти и философи.

В своите изследвания Джон Обри твърди, че филидите заемат четвъртата най-висша степен в йерархията на бардовете. Бардовете, за разлика от филидите, не трябва да спазват особено строго традициите и принципите за писане на стихове. Те също така могат да работят за филидите, изпълнявайки техните произведения.

Съществува спор за това кой е бил първият филид. Двама са претендентите за тази слава. Единият е Америк – милезиец, за когото се твърди че е изпял първата песен. Другият е Финиъс Фарсайд, основател на първата школа за филиди.

При филидите съществува вътрешно кооперативна йерархия съдържаща 7 степени (подредени във възходящ ред по значение: фоклук, мак фурмид, дос, кано, кли, ансрут и олам), като всеки по-висок по ранг филид има право да изпълнява по-широк по спектър и по-важен по значение (според приетите норми) репертоар, от този на по-нисшестоящия. Всеки от тях се обучава в продължение на 12 години. Филидите влизат в числото на благородническото съсловие, наред с епископи и князе.

1.3. Скапи

Скапите (англ.: *scop/skopp*) са поетите на Стара Англия. За разлика от бардовете, тяхната свързаност с местните благороднически дворове не винаги е толкова силно изразена. Те са пътуващи разказвачи-рецитатори, пазители на генеалогията и на историческата памет на англосаксонския етнос. Подобно на бардовете и те акомпанират рецитациите си с крот или лира. Голяма част от репертоара им освен от възхвали на съвременните им патрони се състои от преразкази на стари истории и легенди които варират от религиозни и епични – до комичния сюжет. Предполага се, че малкото запазени „авторски“ творби на скапи всъщност са компилация и наслагване от разкази на няколко различни автори. Най-известната епична поема от това време е „*Беоульф*”. Друга забележителна творба е „Сънят на кръста” („*The Dream of the Rood*”). Тя е едно от най-старите и едновременно с това – едно от най-забележителните стихотворения в англо-саксонската литература. То е запазено в сборника Верчели от X век, но вероятно е написано още през VII век. Не се знае със сигурност кой е авторът, но се предполага,

че това е един от двамата скапи *Кедмон* или *Кюнеулф*. Друга достигнала до нас стара английска поема е „*Песента на пътешественика*” („*Widsith*”) (датираща припл. от VII век от н.е.) даваща представа за дейността и живота на скопите. Все пак трябва да кажем, че за съжаление, има твърде малко запазени артефакти за скапите и тяхното творчество.

Би трябвало да се отбележи, че по онова време в северните части на днешна Германия са съществували поети, с почти идентично наименование: *скопфи* (или *скофи*).

1.4. Скалди

Скалдите (норв.: *skald* – поет, певец) са норвежки и исландски поети, рецитатори и разказвачи, съществували в северните страни през периода IX – XIII век. Те изпълняват важна роля в музикално-обществения живот на средновековните Скандинавия и Исландия, и заемат висока позиция в обкръжението на кралете и на викингските вождове. Дейността им се изразява в това да възпяват в поезия, да отразяват и преразказват истории за победите и подвизите на своите патрони и на други герои. Скалдите не са само свидетели и очевидци на събитията, които възпяват. За разлика от бардовете и скапите, скалдите много често освен поети са и воители, и активни участници в исторически събития. Тяхната дейност се оценява високо, а най-добрите скалди се радват на широка популярност като биват богато възнаграждавани. Норвежкият крал Харалд Хорфагре (850 – 932) дори превръща обкръжението си в своеобразен център за създаване на скалдическа поезия. От викингските саги за този период, се знае за съществуването на повече от 250 скалди. Повечето от скалдите не записват своите поеми. Те ги разказват на живо или изпяват пред публиката. Голяма част от запазените писмени артефакти са всъщност интерпретации на устно предавана скалдическа поезия. Музикалният аспект на творчеството им е значително по-слабо проучен, отколкото поетичният. Водещ в тяхното изкуство е песенният жанр. Няма сигурни данни дали скалдите са използвали музикални инструменти, но съществуват твърдения че някои от тях са акомпанирали своите изпълнения на арфа или лира. В поезията на скалдите съществуват две направления: *панегирично*, възхваляващо деянията на крале, благородници и герои; и също така (макар и по-слабо развито) – *хулително*, критикуващо противниците и враговете. Тяхното творчество отразява и съвременната им действителност, и историческото минало на скандинавските народи.

Данни за скалдическата поезия могат да бъдат проследени чак до края на VIII век. Сред най-известните скалди можем да споменем:

Браги Бодасон (ранният IX век) – норвежки скалд, автор на „*Рагнардрана*” – служил при няколко шведски крале, управлявали през първата половина на IX век.

Торбьорн Хорнкльове (краят на IX век) – норвежки скалд, автор на „*Глимдрапа*” – възхвала, посветена на крал Харалд Хорфагре. Това е най-старата известна скалдическа ода, описваща приживе постиженията на един скандинавски владетел.

Тьодолв от Хвин (припл. 900 година) – норвежки скалд, автор на поемата „*Инглингатал*”, възхваляваща норвежкия крал Рагнвалд Хейдумхере (Достославния) и описваща произхода му от шведските крале и норвежките богове.

Егил Скалагримссон (припл. 910 – 990) – исландски скалд, войн и земевладелец.

Улв Угессон (края на X век) – исландски скалд, написал „*Хусдрапа*”.

Сигват Тордссон (припл. 995 – 1045) – исландски скалд, служил при норвежкия крал Олав II Харалдсон (Свещения)

Крал Харалд III Хардрода (Суровия) – (крал на Норвегия от 1046 до 1066)

Арнор Тордссон Йарласкалд – (припл. 1012 – 1075) – потомствен исландски скалд, служил последователно при норвежкия крал Магнус Олавсон – Добрия и при краля на Дания Кнут II – Могъщия. Считан за един от най-значимите скалди на XI век.

Ейнар Скуласон (XII век) – исландски скалд служил при норвежките крале Сигурд Йорсалфар, Харалд Гилле и синът му Йойстейн Харалдссон. Най-известната му творба е Гисли (*Geisli* – „Слънчево сияние” – пр. д.), посветена на норвежкия крал Олав II Свещенния.

Снори Стурлусон (1179 – 1241) – исландски историк, скалд и политик. Автор на монументалната творба „*Прозаичната Еда*” (на исландски наречена още „*Снори еда*” или „*По-младата еда*”). „*Прозаичната еда*” ни запознава с нордическата митология и използва цитати от известни скалдически поеми, частта наречена „*Скалдскапармол*” ни запознава с техниката и стиловете на скалдическата поезия. „*Хеймскрингла*” (сборник от кралски саги) е изключително ценен документ за историята на норвежките крале. Запазени са над 700 ръкописа със скалдическа поезия съдържащи над 5500 стиха.

Като обобщение можем да кажем че първите бардове се появяват поне около 150 години преди н.е. Тяхното съществуване и дейност са свързани както с дворцовите среди, така и с религиозните общества. Те са предшественици и пионери на последвалите ги други представители на поетично-музикалното творчество в Европа като филидите, скапите, скалдите и по-късно – трубадурите, труверите, минезингерите, менестрелите, голиардите. Названието „бард” остава актуално и до днес, като само част от съдържанието на термина еволюира до съвременното му значение което ще бъде дефинирано в края на изследването.

Глава II ТРУБАДУРИ. ПРЕДСТАВИТЕЛИ И ЖАНРОВЕ

2.1. Произход и характер на творчеството на трубадурите

С настъпването на развитото Средновековие (1100 – 1350) в земите на Окситания² се появяват за първи път поети-певци, обикновено акомпаниращи произведенията си на музикален инструмент, наречени трубадури. Макар и просъществували като такива само до началото на XIV век, те изиграват важна роля за развитието на поезията и някои музикални жанрове както през Средновековието, така и по-късно през Ренесанса и Романтизма, та чак до наши дни.

Наименованието „трубадур” достига до нас през френски език (*troubadour*). В повечето латински езици то е почти еднакво, като се различава най-вече по начина на произнасяне (*trobador* на провансалски и каталански; *trovador* на испански, галицийски и португалски; *trovatore* на италиански). Единствено немското понятие „*minnesinger*” се отличава, тъй като произлиза от старонемското „*minnesang*”, което означава *любовна песен*. Най-популярната теория за етимологията на понятието „трубадур” е, че то идва от провансалския глагол „*trobar*”, който по значение е най-близък до съвременния глагол „*творя*”. Според „Оксфордския речник на английските етимологии”, провансалското „*trobar*” и старофренското „*trover*” (и оттам производните съществителни *troveor*, *trovere* и *trouvere*) означават „съчинявам” (*compose*), а в по-нови времена – „изнамирам” (*invent*, *find*). Според друга хипотеза думата трубадур произхожда от троп (Др. Гръцки: *τρόπος*, *tropos* – „преход, метафора”, лат. (*con*)-*tropare* – „съчинявам тропи”). Съществуват и други теории за произхода на термина *trobador*, като например т. нар. „испано-арабска” теория, според която той произлиза от арабската дума „*tarab*” (музика, песен). В книгата си „Светът на трубадурите” българският изследовател на трубадурската поезия Симеон Хаджикосев посочва: „Ако понятието *trobar* действително означава „измислям,

² **Окситания** – название на историческа област, обхващаща главно южна Франция (Прованс, Дром-Вивер, Оверн, Лимизен, Гиен, Гаскон и Лангедок), някои долини в северозападната част на Италианските Алпи, както и северните части на Испанските Пиренеи.

съчинявам, изнамирам”, пълната формула за онова, което днес бихме обозначили като поетическо изкуство, *e trobar e cantar*, т.е. да измисляш и да пееш”.

Трубадурите на Окситания създават за първи път в европейската култура лирика на говорим народен език, която носи подчертано светски характер. Тази лирика е тясно свързана и с утвърждаването на така наречения „*куртоазен идеал*” през XII век, свързан с новата придворно-аристократична култура и култа към дамата на сърцето. Централно място в творчеството на трубадурите заема любовната лирика, но също така често се срещат теми за различни феодални междуособици, както и за кръстоносните походи, в които много от трубадурите са вземали участие. Трубадурите са и първите представители на светското изкуство, притежаващи музикална грамотност. Запазени са 264 песни съдържащи нотен текст. В основата на тяхното творчество лежи традицията на директното изпълнение чрез изпяване на текстовете. Трубадурите обикновено изпълняват сами своите песни (често акомпанирани от *менестрели*), или пък възлагат изпълнението на работещите в тяхно подчинение *жонглъори*. За акомпанимент на песните си трубадурите използват виола, арфа, цистра и други музикални инструменти.

Макар повечето от трубадурите да произлизат от благородническите кръгове, съществува изключително широк спектър на тяхната социална принадлежност, който се движи от короновани особи до обикновени *вилани* (т.е. занаятчии - буржоа). Въпреки че трубадурското творчество и изяви се култивират най-вече във феодалните замъци, техните песни изпълнени от менестрели, или пък пътуващи жонглъори, звучат и по градските площади и страноприемници, което още повече допринася за разпространението на тази култура.

Поезията на трубадурите е тясно свързана с рицарския замък. В биографиите на различни трубадур често се споменава за техните знатни покровители – известни феодални владетели. Самите трубадур в своите стихове нерядко споменават за добрините или за несправедливостите причинени им от техните меценати, възхваляват щедростта или пък осъждат скъперничеството им. Много дворци и замъци принадлежащи на знатни любители на поезията в Прованс, Италия и Испания се превръщат в своеобразни центрове на поетичното изкуство. Такива центрове съществуват, например, в дворците на Тулузкото графство, Виконтите на Марсилия, Дофин Виеноа, кралете на Арагон и Кастилия в Испания, Маркграфство Монферрат в Италия, както и при италианския император Фридрих II. Мнозина трубадур (сред тях – известни поети като Бернард дьо Вентадорн, Арнаут Даниел, Пиер Видал) живеят в дворците на известни меценати в качеството на техни придворни поети. Други пък водят живота на странстващи певци, подобно на менестрелите и жонглъорите. Изкуството на окситанските трубадур оказва значително влияние за появата и развитието на труверите в северна Франция, както и на немско-австрийските минезингери в Елзас и Лотарингия. Макар и по-рядко сред трубадурите се срещат и жени – трубадурки, така наречените тробадориц, или тробайриц (*trobairitz*; окс. произн.: [tɾɔβaj'rits]). Тук трябва да отбележим че в някои славянски страни като Сърбия и Хърватия за тях днес се използва терминът „трубадурица”, който не звучи много добре на български и затова ще използваме термина „жена-трубадур”.

2.2. Представители

Първият известен ни трубадур е **Гийом дьо Поатие** / Guilhèm VII de Peitieux (22.10.1071 – 10.02.1126). Той е известен и като **Гийом IX – херцог на Аквитания** и Гаскония, както и граф на Поатие. Наричан е още Гийом IX – Трубадурът (Guilhem IX le Troubadour). Считан е за родоначалник не само на провансалската, но и на европейската поезия. До нас са достигнали единадесет негови стихотворения, написани на окситански език (*langue d'oc*).

Бернарт дьо Вентадорн / старо-окситански език: Bernart de Ventadorn, по-късно известен като **Бернар дьо Вентадоур** / фр. Bernart de Ventadour (ок. 1130 – 1195) е считан за най-разбираемия и изискан трубадур на XII век, прекрасно владеещ поетичния изказ. От четиридесет и четирите запазени негови поеми, към осемнадесет от тях е запазен музикалният текст. Неговото творчество инспирира и допринася за развитието на изкуството на *труверите* в северна Франция.

Жофре Рюдел принц дьо Блайя / Jaufrè Rudel, Prince de Blaia (ок. 1100 – 1148) също е един от първите провансалски трубадури. Запазени са седем негови кансони, четири от които с музиката. Известен е с това, че утвърждава в песните си мотива за „любовта отдалече” (*amor de lonh* или *amour de loin*).

Маркабрю / Marcabru или Marcabrun (роден през първата половина на XII век) е считан за създателя на така наречения „тъмен стил” (*trobar clus*), спечелил много почитатели, но поради сложността си постепенно изчезнал до началото на XIII век. Поезията му не прилича на тази на другите трубадури. Той не възхвалява куртоазната любов, а се надсмива над фалша в нея. Маркабрю се възхищава на истинската любов (*bonamors, finaamors*) и я възпява. Според проф. Симеон Хаджикосев, той е първият трубадур, който се опитва да разграничи „истинската любов” от „лъжливата” (*falsaamors*). Четири монофонични мелодии към стиховете на Маркабрю са достигнали до нас.

Граф Раймбаут д’Ауренджа / окс. Raimbaut d'Aurenga (ок. 1140 – 1174), или както още бива наричан **Раймбаут Орански** е роден някъде между 1140 и 1145 година и умира млад през 1174 г. Един от значимите трубадури на XII век, допринесъл за създаването на *изискания стил* (*trobar ric*), комбинирайки най-доброто от *тъмния* и от *лекия* (окс. *trobar leu*) стил. Запазени са около 40 негови песни.

Алфонсо II Арагонски (1157 – 1196) е крал на Арагон, граф на Барселона и граф на Прованс между 1164 и 1196. Наричан е още и **Алфонсо Трубадурът** (исп. Alfonso el Trovador), както и **Алфонсо II Целомъдрения** (исп.: Alfonso el Casto). Голям ценител на поезията и покровител на трубадурите, той самият е уважаван поет и е близък приятел на друг крал и поет – Ричард Львското сърце, както и с прославения трубадур и барон Бертран дьо Борн. До нас е достигнала само една песен (*тенсона*) на Алфонсо II.

Джираут дьо Борнел / Guiraut de Bornelh (1138 – 1215) е един от най-даровитите трубадури на класическата епоха. Смятан за основоположник на *лекия стил*. Джираут дьо Борнел си спечелва прозвището „магистър на трубадурите” (*maestre del trobadors*). Около осемдесет от неговите поеми и четири от мелодиите към тях са запазени до днес.

Пиере д’Алверня / Peire d'Alvernhe (прибл. 1130 – 1190) е трубадур от Оверн (активен в периода 1149 – 1170). Според различни източници са запазени двадесет и едно или двадесет и четири негови песни. Пише в „езотеричния” и сложен *тъмен стил* (*trobar clus*). Той е известен и с факта, че е първият трубадур, споменат по име в „Божествена комедия” на Данте. По-голямата част от творбите на П. д’Алверня са *канциони* (пров.: *canso* - песен). Той създава също т. нар. „набожна песен” (*pioussong*) и написва шест поеми ангажирани с темата за религия, благочестие и духовност. Пиере Д’Алверня е и първият и единствен трубадур, който употребява термина „*куртоазна любов*” в творчеството си. За съжаление музиката на само две от произведенията на трубадура е запазена до днес.

Фолкет дьо Марселя или **Фолкет Марсилски** /окс. Folquet de Marselha, фр. Folquet de Marseille (ок. 1150 – 1231) е известен е най-вече с любовните си песни (оценени по-късно и от Данте Алигиери, който му посвещава няколко терцини в своята „Божествена комедия”). До нас от Фолкет Марсилски са достигнали 14 кансони, две кръстоносни песни и една тенсона. Той е и един от основателите на Тулузкия университет.

Гауселм Файдит / Gaucelm Faidit (прибл. 1160 – прибл. 1220) е един от най-плодовитите и известни трубадури на своето време. Около седемдесет негови поеми и четиринадесет от мелодиите към тях са запазени. Едно от най-известните му произведения е ламент, посветен на смъртта на крал Ричард Лъвското сърце, пред когото е пял и приживе.

Пеире Видал / Peire Vidal (1175 – 1205) е роден в Тулуза. Известен е с изключителните си певчески способности, необикновената си музикалност и с ексцентричния си характер. Четиридесет и пет от произведенията му са запазени до днес. Тези дванадесет от тях, на които е запазена мелодията доказват музикалния му талант.

Арнаут Даниел / Arnaut Daniel (ок. 1155 – 1210) е аквитански трубадур, оценен от Данте като велик поет, а от Петрарка е наречен „голям маестро на любовта” (*granmaestro d'amore*). Поезията му е изискана и иновативна, връх в „тъмния стил”. Даниел е първият трубадур, който пише своите произведения във форма на *секстини*, използвани по-късно в творчеството на Данте и Петрарка. До нас са достигнали само шест текста на Арнаут Даниел. Запазена е музиката само към един от тях.

Гийом дьо Бергедан / Guilhem de Berguedan, Guillem de Berguedà (ок. 1130 – 1195/6), е най-плодовитият каталонски трубадур на XII век, въпреки че пише на окситански. До наши дни са достигнали тридесет и една от неговите поеми. Повечето от тях са сирвенти, „пълни с насилие и безпардонност, рефлектиращи на неговия характер и турбулентен живот”. Запазени са също така и няколко негови кансони.

Бертран дьо Борн / Bertran de Born (ок. 1140 – 1215) е един от най-прочутите окситански трубадури на XII век, участник в големите политически борби на епохата. Композира любовни поеми, но приоритетът му е най-вече писането на сирвенти на политически теми, възпяващи войната като единственото дело, достойно за истинския рицар. До нас са достигнали със сигурност 37 творби на трубадура, а за 11 други само се предполага, че може да са негови. Последната известна ни негова, творба е написана през 1198. И чрез творчеството, и чрез начина си на живот Бертран дьо Борн остава ярък представител на идеологията на феодалното рицарство.

Монахът от Монтаудон / Monge de Montaudon, (1155 – 1213) е благородник, монах и трубадур. Макар че седем негови канцони достигат до нас, той е известен с двата жанра на които той най-вероятно е и създател: *енуег* (*молба*) и *плазер* (*удоволствие*), където трубадурът по хумористичен начин изброява неща които предизвикват у него тъга или радост. Запазени са четири негови енуега. Текстовете са метафорични, като тенсоните му представляват своеобразен диалог с Бог. Монахът от Монтаудон не е почитател на войната и в творчеството му се усеща скептичното отношение към Кръстоносните походи. Само една от неговите мелодии е достигнала до нас.

Графиня дьо Дие / Beatriz de Dia (ок. 1140 – сл. 1175) е първата в хронологическия списък на седемнайсетте жени - трубадури (*trobairitz*), за които има останали сведения. Пише в лекия поетичен стил (*trobar leu*). За акомпанимент на песните си обикновено използва флейта. Съхранени са пет от произведенията ѝ, включващи четири кансони и една тенсона чиято музика е запазена в манускрипт-колекция от песни записана около 1270 г. Произведенията ѝ разкриват куртоазната любов погледната от страна на жената.

Мария дьо Вентадоур / Marie de Ventadour (фр.) или Maria de Ventadorn (окс.) е другата най-значима и прославена жена-трубадур от края на XII век и началото на XIII. Нейната рождена дата не е известна, а годината на смъртта ѝ е най-вероятно 1222. За съжаление от творчеството ѝ е запазена само една тенсона от 1197 г

Ги Д'Юсел / Gui d'Ussel, d'Ussèl, или d'Uisel (1195 – 1225) е най-младият от тримата синове на заможните владетели на замъка Юсел сюр Сарзони. Запазени са двадесет от произведенията му: осем кансони, два пастурели, две кобли и осем тенсони,

някои от които написани заедно с роднините му. Запазени са и четири от мелодиите към кансоните му.

Каденет / Cadenet (ок. 1160 – ок. 1235) е провансалски трубадур и благородник, живял и творил в двора на графа на Тулуза и маркиз на Прованс Раймонд VI. Има запазени 25 негови песни, като само една от мелодиите към тях е налице. Песните на Каденет възпяват приятелството, любовта и виното, но са и политически ангажирани, критикуващи феодалните владетели за надменното им държание.

Раймон дьо Миравал / Raimon de Miraval (ок. 1135/1160 – ок. 1220) е беден рицар от Каркасон. До нас са достигнали 45 негови песни, 37 от които кансони. На 22 от тях са запазени и мелодиите. Издържани са в лекия стил.

Пейре Карденал / Peire Cardenal (ок. 1180 – ок. 1278) е трубадур, известен със своите сатирични сирвенти и критично отношение към духовенството. От творчеството му са съхранени цели 96 пиеси. Запазена е музиката на само 3 от тях, като две от тези три са композирани от съответно Джираут дьо Борнел и тулузкия трубадур Раймон Джордан. Както много други свои съвременници Пейре Карденал често използва метода на контрафактурата

Пейрол / Peirol или Peiròl (ок. 1160 – ок. 1220) е беден рицар работил като певец при дофина на Оверн. Пейрол е пеел и свирел на виола. Поетичният стил е лекият (*trobar leu*). Тридесет и четири произведения на Пейрол са съхранени. На седемнадесет от тях са запазени мелодиите. Повечето произведения на трубадура са кансони, но има също така запазени сирвенти и тенсони.

Гийом дьо Кабестан / Guillem de Cabestany (1162 – 1212) е каталонски трубадур от Кабестани в регион Русион, намиращ се в днешна югоизточна Франция. Той е ярък представител на провансалската трубадурска поезия със своите песни инспирирани от любовта. Съхранени са само седем произведения на Гийом дьо Кабестан. Меланхоличната му кансона „*Сладостно горчивата тъга, с която Амур ме дава...*” е достигнала до нас в цели 22 ръкописа, което говори за огромната ѝ популярност.

Гийом дьо Монтанягол / Guilhem de Montanhagol (известен от 1233 – 1268) е най-значителният трубадур от късната епоха. Запазени са четиринадесет негови пиеси от които седем кансони, шест сирвенти и една тенсона (партимен с най-популярния италиански трубадур – Сордело). Поезията му е ангажирана политически, опонираща на Папската инквизиция и пледираща за милосърдие към катарите, преследвани от нея. Като основен негов принос се счита обвързването на темата за куртоазната любов с тази за християнските добродетели и морал. Считан е за свързващото звено между Окситанската и Италианска поезия.

Сордело / Sordello da Goito или Sordel de Goit (1200/20 – 1269/70) е най-популярният италиански трубадур на XIII век. До нас са достигнали четиридесет негови любовни и сатирични песни. Данте Алигиери го увековечава в своята „Божествена комедия”, британският поет Роберт Браунинг му посвещава поемата си „Сордело”, а Оскар Уайлд – в своята поема „Интелектуална любов” („Amor Intellectualis”).

Ланфранко Сигала / Lanfranco Cigala (изв.ок.1235 – 1257) е италиански трубадур, писал на провансалски. От творчеството му са запазени тридесет и две пиеси, включващи седем кансони посветени на куртоазната любов, четири религиозни канцони, три сирвенти, две кръстоносни песни и един ламент. Кансоните му възхваляват Пресветата Дева Мария, водачите на Кръстоносните походи отвоювали светите земи. Освен като автор на политически и религиозно ангажирана лирика, Ланфранко Сигала остава известен като един от най-добрите представители на модерния през XIII век „нов лек стил” (*dolce stil nuovo*).

Джираут Рикиер / Guiraut Riquier (ок. 1230 – 1292) е последният значителен трубадур от класическата епоха. Автор е на 89 кансони и на 15 поеми. Като най-

значителни се оценяват шестте му пастурели. Джираут Рикиер е добре познат и поради факта, че много добре е поддържал и систематизирал своите творби.

2.3. Стиллове и жанрове в творчеството на трубадурите

Тъмен стил (окс. *Trobar clus*): Или още така нареченият „закрит стил” – едно от стилистичните направления в поезията на трубадурите, разбираем от по-тесен кръг от най-взискателните „посветени” слушатели. За негов създател е считан Маркабрю

Лек стил (окс. *Trobar leu*): Най-популярният стил в поезията на трубадурите, а най-изявеният му представител е великият Бернарт дьо Вентадорн.

Изискан стил (окс. *Trobar ric*): Възниква от комбинирането на тъмния и лекия стиллове, като обединява в себе си метафоричността на първия и яснотата на израза на втория. За създател на стила се смята граф Раймбаут д’Ауренджа. Основни представители са Пиере Д’Алверня, Джираут дьо Борнел и Арнаут Даниел

Алба (от каталански – „изгрев”) – поджанр на Провансалската, Окситанската, Каталанската и др. поетични традиции. Често описва копнежа на любовниците, прекарали нощта заедно, които трябва да се разделят пред страха да бъдат разобличени от своите законни съпрузи

Виандела (*Viandela*) – пътна песен, единственият образец от която дължим на трубадура Севери де Хирона.

Енуег (*enuig*, *enuieg*) – жанр в поезията практикуван от трубадурите, представляващ своеобразна оплаквателна молитва

Кансона (окс. *canso*, итал. *canzona*) – основен жанр в поезията на трубадурите, състоящ се от няколко строфи (кобли) и завършващ с т. нар „торнада” (*tornada*), в която поетът се обръща към дамата на сърцето си или своя покровител с молба или призив.

Кобла – единица в поезията на трубадурите представляваща определен брой стихове, които създават усещането за ритмична и смислова цялост, строфа

Дескорт – поджанр на кансоната, създаден от трубадурите и възприет от труверите при който всеки куплет има собствена структура, а музикалната постройка е право противоположна на песенната.

Ламент / плань (окс. *planh*) – поема или песен изразяваща дълбока скръб, елегия, жалба. Има запазени около 40 образци, като най-известни са “жалбата” на Бертран дьо Борн по повод смъртта на младия крал Хенри (брат на Ричард Лъвското сърце) и песента на Сордело посветена на загубата на неговия патрон Блакац.

Пастурела – музикална пиеса, вдъхновена от идеализираният сепгъл живот и музика на пастирите. Пастурелите са бавни, лирични и емоционални творби.

Тенсона (*tenso* – спор, дебат) – основен диалогичен жанр, при който двама трубадури спорят по проблеми на куртоазната любов или поезията.

Партимен – поджанр на тенсоната в поезията на трубадурите при който единият представя дилема във формата на въпрос, а после двама трубадури дебатират отговора като всеки заема противна страна. Много популярна в поетичните състезания по онова време.

Сирвента (окс. *sirventes* – думата е от мъжки род) – един от трите основни жанра в поезията на трубадурите засягащ политика, религия, морал, възпяващ рицарството и подвизите. Един от най-големите създатели на сирвенти е Бертран дьо Борн.

Кръстоносна песен (фр. *Chanson de croisade*) – поджанр на сирвентата. За родоначалник е смятан Маркабрю със своята „Песен за изкуплението” („*Vers du lavador*”). Съхранени са около 30 кръстоносни песни, посветени основно на походите на изток за отвоюването на Божи гроб.

Ле (фр. *lai*) – стихотворно-повествователен жанр с лирически или епически характер, предназначен за изпяване. Достига разцвет през XIV век в творчеството на трувера Гийом дьо Машо.

Приключвайки раздела с представители на трубадурите биха могли да бъдат направени следните **заключения**: Появата на трубадурите през XI век представлява нова качествена и уникална стъпка в развитието на поетично-музикалното творчество започнало още в древността с дейността на древноегипетските, асиро-вавилонските, древноиндийските и китайски жреци, свещеници и разказвачи, продължило с древногръцките аеди и рапсоди и развило се през ранното средновековие с творчеството на келтските бардове и филиди, скандинавските скалди, британските скапи. Творчеството на трубадурите обогатява световната култура с изискаността на поезията си. От него са запазени 264 нотирани с квадратни ноти песенни произведения, даващи известна представа за това как са звучали изпълненията им, както и за развитието на музиката през периода на съществуването им. Макар през следващите столетия последователите на трубадурите в различните краища на Европа да биват наричани с различни имена, терминът „трубадур“ се запазва и до днес като нарицателно за поетите - певци, акомпаниращи изпълненията си с някакъв струнен инструмент (лира, лютня). В последните 100 – 150 години този инструмент най-често е **китарата**.

2.4. Българската следа

Интересна е хипотезата за така наречената „Българска следа“ в историята за появата на трубадурите. Около началото на второто хилядолетие от н.е в земите на Окситания се появява движението на катарите. Това е религиозна секта, чиято идеология е тясно свързана с идеите на богомилите. Според повечето изследователи, катарите са самите богомили, преселили се по тези земи в началото на XI век. Преселението на богомилите започва още по времето на цар Самуил, (управлявал в периода 997-1014), като освен в Окситания, те проникват и в Албания, Далмация, Сърбия, Италия, Германия, Фландрия, Англия и Киевска Русия. Катарите са наричани още Албигойци, което наименование идва от град Алби, намиращ се в центъра на Окситания. Те биват назовавани още *бугри* (Bougres, българци), патарени, павликяни и биват яростно преследвани от католическата църква като еретици. В свой указ френският крал Луи IX нарича обществото на катарите „българска ерес“. Благодарение на тесните им връзки с трубадури и минезингери, техните идеи достигат до дворецките среди в Окситания, Арагон и северна Италия. Според някои твърдения самият Бернард дьо Вентадорн е бил последовател на катарските идеи, а родовият му произход е от средите на българските заселници-богомилци. Относно етимологията на названието „трубадур“, българският изследовател на историята на катарите д-р Петър Хаджидимитров дава още една хипотеза: „Сродните по значение и морфология думи „трубадур“ и „трубар“ съдържат обща основа „труб“ или „труба“, която е документирана в старобългарския език и е означавала „духов инструмент“. В старобългарски е съществувала и производната дума „трубар“ – свирач на духов инструмент, тръба – музикант. Старобългарските думи „тръбар“, „тръбач“, „трубач“ са преминали в съвременния български, руски и сръбски и се използват до ден днешен. В такъв случай както основата „тръба-“, „труба-“, така и окончанията „-ар“ и „-дор“ във френските думи *troubadour* и *trubar* могат да произхождат от старобългарския език“. Друг забележителен факт е този, че в музея в град Пюивер (Окситания) се съхраняват музикални инструменти (гъдулка, кавал, тамбура, дудук и гайда (наречена гайта), на които са свирели катарите а вероятно – и катарите-трубадури. Заслужава внимание и фактът, че залезът на трубадурската

традиция настъпва едновременно с унищо-жаването на катарското движение по време на т. нар. Албигойски Кръстоносен поход, организиран от папа Инокентий III, същият който през 1204 година сключва църковна уния с нашия цар Калоян и му признава титлата „Крал“.

ГЛАВА III

ТРУВЕРИ, МИНЕЗИНГЕРИ, МЕНЕСТРЕЛИ И ЖОНГЛЬОРИ. ВАГАНТИ И ГОЛИАРДИ

3.1. Трувери

След разпадането на Римската империя, латинският език използван във Франция еволюира в два сродни езика: езикът на северна Франция („*langue d'oïl*“) и езикът на южна Франция или Окситания („*langue d'oc*“). Докато трубадурите на юг пишат своите стихове на „*langue d'oc*“, приет като по-лиричен и изящен от двата езика, то на север се появяват техните колеги – труверите. Лиричната поезия на труверите първоначално се разпространява в източна и северна Франция (графствата Шампан, Фландрия, херцогство Брабант), а по-късно и в намиращите се на север от Лоара територии на графство Анжу и херцогство Нормандия. Творчеството на труверите е силно повлияно от това на трубадурите (тематика, стил, жанрова система, култ към куртоазната любов, поетично майсторство). То се развива във феодалните дворове и бива силно интегрирано в градската култура (Дуе, Тур, Лил, Арас в графство Фландрия). Сред най-известните трувери личат имената на **Адам дьо ла Ал** / Adam de la Halle (ок. 1240 – 1288); **Блондел дьо Нел** / Blondel de Nesle (изв. ок. 1175 – 1210); **Шатлен дьо Куси** / Chastelain de Couci (изв. ок. 1170 – 1203); **Кретиен дьо Труа** / Chrétien de Troyes (изв. ок. 1160 – 80); **Конон дьо Бетюн** / Conon de Béthune (изв. ок. 1180 – ок. 1220); **Гас Брюле** / Gace Brulé (ок. 1159 – след 1212); **Готие дьо Даржи** / Gautier de Dargies (ок. 1170 – сл. 1236); **Готие дьо Куенси** / Gautier de Coincy (1177/8 – 1236); **Колен Мюзе** / Colin Muset (изв. ок. 1200 – 1250); **Тибо от Шампан** / Theobald IV (Thibaut IV) (1201 – 1253); **Готие д'Епинал** / Gautier d'Espinal (живял до 1272); **Одфруа дьо Батар** / Audefrois le Bastart (изв. ок. 1200 – 1230); **Гилбер дьо Берневил** / Gillebert de Berneville (изв. ок. 1255 г.); **Гийом дьо Виние** / Guillaume le Vinier (изв. ок. 1220 – 1245).

Широко разпространено е схващането за труверите и трубадурите като за музиканти, пътуващи от град на град, с лютня окачена на гърба, но това описание важи по-точно за жонгльорите и менестрелите. Труверите (както и трубадурите) всъщност представляват аристократичното музициране. Те са едновременно поети и композитори, поддържани от аристокрацията и обикновено – самите те аристократи. За тях създаването и изпълнението на музика и поезия е неразделна част от дворцовия живот и традиция. Между тях се срещат крале, кралици, графове и графини. Текстовете на песните им представляват естествено отражение на обществото, което ги е създавало. Както и при трубадурите, песните на труверите често са посветени на куртоазната любов и религиозната отдаденост, макар че се срещат и автори и произведения, притежаващи по-земен поглед към любовната тематика.

Не е напълно сигурно как е звучала музиката на труверите. Някои изследователи предполагат, че тя е била изпълнявана безмензурно, в свободен ритмичен стил и с ограничено използване на акомпаниращи инструменти (особено при песните с по-изявен текст). Има и изследователи обаче, които вярват, че в някои от акомпаниментите е била използвана и ритмика. Според парижкия музикален теоретик от XIV век Йоханес дьо Грошейо „*музиката на труверите е инспирирала крале и благородници да вършат велики дела и самите те да бъдат велики*“.

Прието е историята на труверите и тяхното изкуство да бъде разделена на *три периода*:

Първият период продължава до средата на XII век. Определян е като „докуртоазен”. През него произведенията на труверите се доближават до народните поезия и музика. Най-популярните жанрове са: романсите (*chansons d'histoire, chansons de toile*), разказващи истории за любовта; танцувалните песни (*rondel, reverdie, retroenge* и т.н.); пасторели и т.н. Отличават се с простотата и прямотата на израза. Тези произведения достигат до нас най-вече чрез преписани ръкописи и в преработен вид.

Вторият период се разпростира приблизително в периода от средата на XII до средата на XIII век. Поезията на труверите придобива по-куртоазен и конкретизирано-авторски облик. Нейното съдържание се определя от новите модерни секуларно-рицарски виждания за всекидневните човешки радости, както и за култа към „дамата на сърцето”. Труверската поезия е силно повлияна от тази на трубадурите благодарение на интензивния литературен обмен съществуващ между Прованс и Франция по онова време. Особена заслуга за това имат двете дъщери на един от най-ранните трубадури Гийом IX дьо Поатие, както и неговата внучка Елиенор Аквитанска. Докато едната от дъщерите на Гийом IX става кралица на Арагон, а другата – графиня на областта Шампан, то Елиенор Аквитанска със своите два последователни брака с крал Луи VII на Франция и Хенри II на Англия, което спомага в значителна степен за проникването на изкуството на трубадурите на север. За най-значителни трувери от този период са считани **Кретиен дьо Труа, Блондел дьо Нел, Конан Бетюнски, Тибо Шампански** – крал на Навара и др. Със своята прямота и простота на израза особено се отличава творчеството на **Гас Брюле** и **Колен Мюзет**, включващо форми и мотиви използвани по онова време в народния фолклор. Основни жанрове са *кансоната, партименът, албата, сирвентата*, както и преработената в куртоазен дух *пастурела*.

Третият период (от средата – до края на XIII век) е свързан с появата на градското съсловие. Новите градски трувери, живеещи в по-големите търговски и промишлени центрове, се обединяват в особени организации, подобни на поетични сдружения (*puys*). Макар да запазват много от формите и техниките на куртоазната лирика, те внасят в нея и новите елементи на рационализма, натурализма, субективизма, както и на марианизма (култът към Божията майка). Най-използваните от труверите жанрове са *пастурелата, тенсоната, албата, сирвентата, кансоната*, но с развитието на градската култура се разширява и диапазонът на тяхното творчество. По-значително място получава подражаването на стила и формата на народната танцова песен (*рондо, балада*). Развиват се също така и музикални форми, произлизащи от църковните песнопения (*мотет*).

Според изследователите най-известният представител на труверите от този период е **Рютбьоф** / фр. Rutebeuf, творил по времето на крал Луи IX, създал много произведения изпълнени със злободневно и публицистично съдържание. Друг виден трувер е **Адам дьо ла Ал** / Adam de la Halle (1240 – 1287), от когото са запазени значителен брой произведения заедно с музиката към тях, включително и две малки пиеси с обширни музикални интермедии, разглеждани от изследователите като далечен *първообраз на операта*. До нас са достигнали около 2130 песни на трувери, като на две трети от тях са запазени и мелодиите.

В сравнение с поезията на трубадурите, по-демократичната поезия на труверите се отличава с близостта си до народното творчество (по-проста метрика, римова структура и мелодика на песните и по-малко изразена автономия на текста от музиката). Същевременно тя е по-разсъдителна и отстъпва на поезията на трубадурите в непосредствеността на изразяване на чувствата. Поезията на труверите оказва забележително влияние на поезията на Франция през XIV век, особено на школата на

Гийом дьо Машо, а прозаичните и драматични жанрове развити от тях играят важна роля за бъдещето на европейските литература и театър.

3.2. Минезингери

Минезингерите са средновековни немски поети и певци, съвременници на провансалските трубадури и френските трувери, които създават и изпълняват песни на различна тематика – предимно любовна. Тяхното изкуство остава в историята на европейската култура като традиция на *минезанга*. Етимологията на думата минезингер произлиза съответно от немските думи: Minne (любов) и Sanger (певец). Социалният статус на минезингерите е разнороден: сред тях срещаме херцози, графове, крале и дори император Хайнрих VI; но също така и обикновени, но добре образовани техни съвременници отли-чавани с титлата майстор (Meister), като Конрад фон Вюрцбург например. Минезингерите изпълняват свои собствени произведения и са високо уважавани в дворцовите среди. Тяхното изкуство процъфтява през XII век и продължава според някои изследователи до края на XIII, а според други – до края на XIV век. Исторически погледнато, развитието на немския минезанг преминава през три периода: *ранен, зрял и късен*.

Ранен минезанг – обхваща периода от прибл. 1150 г. до края на XII век. Заражда се около 1150 г. под силното влияние на героичния епос и народните песни и постепенно (около 1180 – 1190) започва да се повлиява от провансалските и северно-френски поетични традиции. Първите известни на изследователите минезингери са: **Дер фон Кюренберг** / Der von Kurenberg, **Дитмар фон Айст** / Dietmar von Aist, **Мейнлох фон Сефелинген** / Meinloh von Sevelingen и **Спевогел** / Spervogel. Те са представители на така нареченото „народно направление“ в минезанга, разпространили се първо в районите на изток от Австрия, а впоследствие и в Бавария, Швабия, Тюрингия и Швейцария. За основоположници на „куртоазното направление“ в минезинга се считат **Хайнрих фон Фелдеке** / Heinrich von Veldeke и **Фридрих фон Хаузен** / Friedrich von Hagen. В края на XII век куртоазният стил се разпространява из земите на цяла Германия като особено забележително е творчеството на **Хайнрих фон Морунген** / Heinrich von Morungen и **Рейнмар фон Хагенау** / Reinmar von Hagenau.

Зрял (класически) минезанг – обхваща периода от началото на XIII век до 1230 г. Считан е за разцвет и за най-забележителния етап от развитието на немската рицарска лирика. Влиянието на изкуството на трубадури и трувери върху творчеството на минезингерите се усеща още по-осезателно вследствие на засилените контакти между тях и не на последно място – на често съвместното им участие в Кръстоносните походи. Едни от най-значимите представители на класическия минезанг са **Валтер фон дер Фогелвайде** / Walther von der Vogelweide (ок. 1170 – ок. 1230), считан от повечето критици за най-големия лирик на немското Средновековие и **Волфрам фон Ешенбах** / Wolfram von Eschenbach (ок. 1170 – ок. 1220), приет за най-големият епически поет на Германия през Средновековието. Негов е монументалният стихотворен епос „Парсифал“ дал сюжета на последната музикална драма на Рихард Вагнер „Парсифал“ от 1882 г. Самият Волфрам се появява като образ в ранната Вагнерова опера „Танхойзер“ (1845), както и в „Нюрнбергските майстори-певци“ (1867).

Късен минезанг – от около 1230 г. – до края на XIII, началото на XIV век. Характеризира се с постепенен упадък на творчеството на минезингерите. Отпечатък оставят творбите на **Найдхарт фон Ройентал** / Neidhart von Reuental) (ок. 1180 – ок. 1246 г.) и на **Готфрид фон Нейфен** / Gottfried von Neifen (творил в средата на XIII век).

Куртоазният минезанг се възражда временно в рицарската лирика през XIV век. За последни минезингери са считани австрийците **Хуго фон Монтфорт** /Hugo von

Montfort (1357 – 1423) и **Освалд фон Волкенщайн** / Oswald von Wolkenstein (ок. 1377 – 1445).

Песните на минезигерите обикновено биват съпровождани от струнни инструменти. Запазено е значително количество произведения с техните мелодии, голяма част от които – в манускрипти от XV век или дори по-късно. За съжаление повечето от тях са записани с т. нар. невми или квадратни ноти (*nota quadrata*), което създава трудности за разшифроването им. Немският изследовател П. Рунге в труда си „Песенните мелодии на Голмарските ръкописи” („Die Sangesweisen der Golmarer Handschrift”) от 1896 г. доказва, че средновековните записи на песни са нотирани по подобие на църковните хорали и предават само тоновете и мелизмите, а ритъмът зависи изключително от текста. Все пак, благодарение на този способ на разчитане, произведенията на минезингерите стават достъпни за изучаване. Един от най-забележителните артефакти за поезията на минезингерите достигнал до наши дни е т. нар. *Манески кодекс* (Codex Manesse), съхраняван в библиотеката на Хайделбергския университет, състоящ се от 426 пергаментови листа с манускрипти.

В периода от края на XIV век до края на XVI, минезангът отново се възражда и дава път на традицията на **майстерзингерите** (от *Meister*-майстор и *Sänger*-певец). Те са градски певци – основно представители на занаятчийската гилдия, макар сред тях да се срещат и учители, свещенници и адвокати. За разлика от изтънчения стил на минезингерите, стилът на майстерзингерите е груб и подигравателен, стремящ се да донесе забавление на простолудието. Основният инструмент за съпровод на изпълненията им е лютнята. Майстерзингерите се организират в гилдия и се обучават в специални певчески школи, като организират и състезания помежду си. Най-известният майстерзингер е обучаващият от Нюрнберг Ханс Закс, съчинил 4275 песни и създал във Франкфурт на Майн собствено певческо училище. Други училища биват създадени в Страсбург, Вюрцбург, Цюрих, Магдебург, Бреслау (днешният Вроцлав), Гьорлиц, Аугсбург, Нюрнберг и Прага. През 1867 г. Рихард Вагнер увековечава образа на Ханс Закс и живота на майстерзингерите в своята опера: „Нюрнбергските майстори-певци”. Традицията на майстерзингерите се запазва чак до XIX век: общество на минезингери в град Улм се разпада в 1839 г., а последната школа в град Меминген е закрыта през 1844 г.

3.3. Менестрели

Може би най-близки по своите характер и функция до английските *scanni*, са *менестрелите*. Етимологията на думата менестрел идва от латинската дума *ministerialis* (прислужник). Менестрелите са професионални музиканти, певци и поети през Средновековието (от XII век) и ранното Възраждане, препитаващи се от пеене и свирене на музикални инструменти. Те често биват бъркани с трубадурите, като основната разлика е тази, че докато трубадурите стоят по-високо в класовата йерархия и почти винаги изпълняват свои произведения, то менестрелите, освен свои, изпълняват и чужди. Много често менестрелите работят като помощници на трубадурите, изпълняват техните песни или им акомпанират на виола или лютня, а също така понякога и на флейта, гайда, цистра, флажолет, тимпан. Менестрелите оказват влияние върху творчеството на трубадурите, привнасяйки елементи от народното песенно изкуство. Както и при трубадурите, макар и рядко, се срещат и жени-менестрели. За да защитават по-добре своите права, градските менестрели се обединяват в професионални гилдии, подобни на занаятчийските, и така през 1321 година в Париж бива основана първата т. нар. *менестрандия*. За да бъде приет за член, всеки менестрел бива подложен на специален изпит. През 1381 г. в Стафордшир, Англия също бива основана корпорация на менестрелите, наречена „Двор на менестрелите” (Minstrel Court), управлявана от т.

нар. „крал” на менестрелите. Гилдията става толкова влиятелна, че изисква от нечленуващите в нея менестрели или да се присъединят, или да се откажат от активна дейност. През XIV век и във Франция, и в Англо-саксонските земи, менестрели биват наричани и пътуващите, и стационарниите в градовете музиканти. През 1407 г. менестрелите получават патент от френския крал Шарл VI, узаконяващ техните права. Този патент запазва влиянието си чак до XVIII век, когато дейността на менестрелите замира. Въпреки това отделни певци поддържащи жива традицията на менестрелите се срещат до началото на XIX век. През 1805 г. шотландският писател Уолтър Скот увековечава образа на менестрела с поемата си „Песента на последния минстрел”.

В заключение трябва да отбележим, че традицията на изкуството на менестрелите получава своеобразно „прераждане” и през XX век, та чак до наши дни чрез изкуството на така наречените „улични музиканти”. Начинът на живот на менестрелите, както и техният професионален стил се доближават най-много до днешното разбиране и дефиниция за същността на **съвременните професионални трубадури-ентъртейъри**.

3.4. Жонгльори

Наименованието *жонгльор* произлиза от старофренската дума *jongleur* и латинската *joculator* (шегобиец, остроумник). Жонгльорите са средновековни пътуващи артисти, професионални певци и разказвачи в западноевропейските страни с романска култура. В немскоговорящите страни те са били наричани *спилман(и)* (нем. *spielmann*). Жонгльорите се считат за наследници на латинските мимове. Освен музиканти и певци, мнозина от тях са и фокусници, акробати, танцьори, кукловоди и дори звероукротители. Те отлично владеят по няколко музикални инструмента, като обикновено основният е виолата. Много от жонгльорите (както и при менестрелите) биват използвани като помощници на трубадурите, а най-надарените от тях се издигат и до трубадури. Такъв е случаят с двамата именити гасконци **Серкамон** и **Маркабрю**. Много популярни за времето си са и тримата жонгльори асистиращи прочутия Бертран дьо Борн: **Папиол**, **Гийон** и **Майлоли**. Друг популярен трубадур - Арнаут дьо Марьой е неразделен с не помалко известния си жонгльор наречен **Пистолета** / *Pistoleta* (писъмце). Пистолета също както Серкамон и Маркабрю поема по собствен път и около 1205 г. започва кариера на трубадур. Създава голям брой кансони и тенсони, като до нас е достигнала музиката на само една от сирвентите му. Като професионален жонгльор е определян и труверът **Жан Бодел** / *Jean Bodel* (1165 – 1210). Считан е за един от първите представители на северофренската градска поезия и затова често бива определян и като трувер. Жан Бодел е член на Араската корпорация на жонгльорите. Популярният трувер **Колен Мюзе** също започва своята кариера като професионален жонгльор.

Изкуството на жонгльорите се базира на професионални традиции, обикновено предавани по наследство. Тяхното подчертано светско и сатирически насочено творчество предизвиква неприязънта на църквата, която ги подлага на гонения. През XII – XIII век се засилва разслоението в средите на жонгльорите и все повече от тях започват да служат в дворовете. С нарастването на градовете голяма част от тях престават да пътуват и започват живот на градски музиканти. Както менестрелите, така до известна степен и жонгльорите по естеството на своята дейност напомнят по някакъв начин за това което днес вършат съвременните професионални трубадури-ентъртейъри.

3.5. Ваганти и голиарди

„Ваганти” (*Clerici vagantes* или *vagabundi*) и „голиарди” са две различни наименования за едно и също съсловие от странстващи поети и певци възникнало през Средновековието (XI – XIV век). Те произхождат от средите на духовенството и са предимно студенти, а някои и преподаватели в университетите на Франция, Германия,

Испания, Италия и Англия, които чрез песните си протестират срещу проблемите на своето време като растящите противоречия в църквата, корупцията, провала на Кръстоносните походи и т.н. Произведенията им са изпълнени с ирония и сарказъм, а представленията им често завършват със скандали и пиански разпри. Вагантите често пародират папските свещеници и разпоредби и дори Библията и Папата. Основният език, използван в творбите им, е латинският. Много от песните им са на любовна и еротична тематика, призоваващи към освободен от догми и задръжки живот и отричащи християнската етика, поради което вагантите са в постоянен конфликт с църквата и непрестанно биват подложени на гонения от нея. Тези гонения приключват през 1231 г., с издадения от папа Григорий IX декрет с който той, в съгласие с краля на Франция Филип II, им дава право на защита от съдебно преследване за тяхната дейност.

Малко от имената на ваганти са достигнали до нас. Това са **Хуго Примас Орлеански**, **Пиер дьо Блоа**, **Валтер фон Шатийон**, както и анонимният **Архипоет**, от когото има запазени 10 произведения. Най-обемният съхранен ръкописен сборник с вагантска поезия е „Кармина Бурана”, съдържащ 254 песни и драматични текстове от Окситания, Франция, Свещенната Римска империя, Англия, Шотландия, Арагон и Кастилия. Сборникът вдъхновява немския композитор Карл Орф, който през 1937 г. създава сценичната кантата „Кармина Бурана”.

Тъй като само малка част от произведенията на вагантите е нотирана, предполага се че почти цялата им поезия е била предназначена за изпяване. Техните песни са считани за най-ранните запазени артефакти за светска музика. Много изследователи сравняват творчеството, стила и начина на живот на вагантите с бийт-революцията през 60-те години на ХХ век. В книгата си „Социалната история на изкуството и литературата” унгарско-немският историк и културовед Арнолд Хаузер нарича вагантите „образованият пролетариат” на Средновековието. Студентският химн „Гаудеамус игитур” („*Gaudeamus igitur*”) принадлежи към жанра на трапезните вагантски песни.

Като обобщение на написаното дотук трябва да се изтъкне, че в съществуването и дейността на всички споменати по-горе общества на поетично-песенната култура ясно се очертава определена приемственост. Аедите и рапсодите в древна Гърция често представят в песенна форма одите си, използвайки акомпанимент от музикални инструменти. Бардовете, скалдите, скапите, трубадурите, труверите, минезингерите, менестрелите и голиардите – също. С течение на времето и особено с появата на трубадури, трувери и минезингери формата на поетичното творчество добива нови измерения. От това време са и едни от най-старите запазени нотации (с квадратни ноти) на религиозни и светски текстове. Те дават представа за начина по който е звучала музиката през средновековието. В свои интервюта изтъкнатият български ерудит, музиколог и изпълнител на барокова музика проф. Явор Конов и големият съвременен композитор проф. Георги Арнаудов подчертават значението на контекста, вграден в инструменталните музикални произведения. Погледнато в огледален аспект, поезията, представена в песенна форма, добива още по-голяма изразителност и нюансираност. Творчеството на всички посочени по-горе поетично-музикални общества внася безспорен принос към развитието на световната култура. Наричателните „бард” и „трубадур” остават напълно актуални и до ден днешен, и макар с променено и актуализирано съдържание, запазват и носят символа и романтиката на средновековните творци.

Следващата таблица дава представа в исторически план за периодите на съществуване на поетично-музикалните общества от тяхната поява – до ХХ век.

Бардове и трубадури. Предшественици и последователи				
Представители	Място на възникване и дейност	Възникване	Разцвет	Изчезване
Аеди	Древна Гърция	прибл. X – IX век пр. н.е.	VII – VI век пр. н.е.	прибл. VI век пр. н.е.
Рапсоди	Древна Гърция	прибл. VIII (VII) – III век пр. н.е.	VI – IV век пр. н.е.	прибл. III век пр. н.е.
Бардове	Галия	прибл. II век пр. н.е.	няма данни	прибл. I – II век от н.е.
	Англия	прибл. I век от н.е.	няма данни	прибл. I – II век от н.е. ³
	Уелс и Корнуол	прибл. I век от н.е.	V – XI век от н.е.	XIX век
	Ирландия	прибл. I век от н.е.	V – XVII век от н.е.	XVII век от н.е.
	Шотландия	прибл. I век от н.е.	V – XVII век от н.е.	XVIII век от н.е.
Фириди	Ирландия	прибл. I век от н.е.	V – XII век от н.е.	XII век от н.е. ⁴
Скапи	Англия	VII – VIII век от н.е.	VIII – X век от н.е.	XII век от н.е.
Скалди	Норвегия, Исландия, Дания, Швеция	VIII – IX век от н.е.	VIII – XII век от н.е.	XIV век от н.е.
Трубадури	Окситания	XI век от н.е.	XI – XIV век	XIV век от н.е.
Трувери	Северна Франция	XI – XII век от н.е.	XII – XIV век	XIV век от н.е.
Минезингери	Свещена Римска империя – Кралство Германия	XI – XII век от н.е.	XII век	XIV век от н.е.
Майстерзингери	Свещена Римска империя – Кралство Германия	края на XIV век	XV – XVI век	XIX – началото на XX век
Менестрели	Окситания, Франция, Англия	XI – XII век	XIV – XVIII век	XIX век
Жонгльори	Окситания, Франция, Англия	XI – XII век	XII – XIV век	XIV – XV век
Ваганти и голиарди	Окситания, Англия, Франция, Германия	XI – XII век	XII – XIV век	XII – XIV век

³ Поради окупацията от Рим (43 – 410 г. от н.е.).

⁴ Поради Англо-Норманската инвазия (1169 – 1172 г. от н.е.).

Глава IV

СЪВРЕМЕННИТЕ ТРУБАДУРИ

След като разгледахме историята на различните групи поети-музиканти от началото на Средновековието до появата на Ренесанса, можем да констатираме, че всички тези течения постепенно затихват. Отделни „пазителни на традицията“ на бардове, менестрели и минезингери продължават дейността си до XVIII и дори до XIX век, но от тях почти няма запазени съществени артефакти. По времето на Ренесанса, Барока и Романтизма разцъфтяват жанровете на камерната и симфоничната музика, на операта и балета. Клавишните инструменти и оркестрите разкриват силата на полифонията. Флейтата, виолата, лютнята и китарата се развиват като солови музикални инструменти, или участващи в различни по форма и големина музикални формации. Поради достъпността и универсалността си **китарата** постепенно печели преднина пред останалите музикални инструменти като акомпаниращ инструмент за песните на обикновените хора. Превърнала се в „народен инструмент“ в Испания и Италия още в XIII – XIV век, към края на XIX век китарата става най-популярният и достъпен инструмент в цяла Европа, Северна и Южна Америка. Хиляди музиканти, поети или просто хора с артистична натура започват да използват китарата като помощно средство за изразяване и изпълнение на своите поетични вдъхновения или политически позиции и протести. Те не са трубадурите на Средновековието, но по някакъв начин продължават линията на творчество на трубадури, бардове, минезингери, менестрели. В знак на уважение, много от най-значителните от тях биват наричани „бардове“ или „трубадури“. В тази глава са посочени някои от най-значимите певци-автори на песни през последните сто – сто и петдесет години.

Хронологически погледнато, данни за „новия тип“ творци, изпълняващи сами своите песни ни отвеждат първо към Скандинавия, където през XVIII век твори „последният скалд на Швеция“ – **Карл Микаел Белман**, а по-късно към Бретан. Там в края на XIX век обикаля и изпълнява своите балади **Иан Ар Миноа / Yann Ar Minouz** (1827 – 1892), като същевременно продава многотиражни печатни екземпляри на произведенията си. За него разказва изтъкнатият бретански фолклорист от това време **Анатол ле Браз / Anatole Le Braz** (1859 – 1926). Много популярен е **Теодор Ботрел / Jean-Baptiste-Théodore-Marie Botrel** (1868 – 1925) – композитор на песни, поет и драматург. Той също е роден в Бретан и с песните си, написани по времето на Първата световна война, добива славата на национален идол на Франция и бива наречен „Бардът на армиите“. По-късно ще се върнем отново към френските и шведски автори, но нека сега да погледнем към районите и страните дали най-силен тласък на развитието на поп културата през XX век, а именно: Северна Америка, Обединеното Кралство и Ирландия.

4.1. Северна Америка

Както знаем културата на Америка е пъстър конгломерат както от фолклора на местното индианско население, така и най-вече от културите на всички нации и раси, заселили се там от XVI век насам. Като започнем от испанци и португалци и стигнем до англичани, ирландци, шотландци, французи, скандинавци, немци и славяни, африканци и азиатци. В Северна Америка т. нар. „кънтри-музика“ (провинциална, селска музика) се развива още със самото заселване на имигрантите, а към края на XIX и началото на XX век много популярни стават блусът и (малко по-късно) джазът. Много от старите английски, ирландски и шотландски балади създадени още през XVII-XVIII век се смесват и преплитат в новосъздаващия се фолклор на заселниците идващи от Стария свят. Следва естественият процес на постепенна промяна, обновяване на текстовете и мелодиите и приспособяването им към новите условия на живот. Особено място в

американския фолклор заемат песните и инструменталните мелодии от английски, ирландски и шотландски произход, поставили основата за възникването на кънтри музиката. Селската младеж с охота танцува на тази музика, изпълнявана на саморъчно изработени цигулки (fiddle) и пее песни и балади, акомпанирани на банджо или на китара. Докато кънтри музиката е базирана основно на културата на британско-ирландските балади и танци, то блус-музиката, развила се първоначално в южните щати и най-вече в Луизиана сред местното предимно *каджунско* (кейджънско), креолско и афро-американско население е плод на смесичката от културите на много нации, с най-голям принос на афро-американците. Сред първите певци и автори на песни, оставили трайна следа в историята на американската музика са Худи Лидбетър (Лид Бели), Джими Роджърс / Jimmie Rodgers (1897 – 1933), Блайнд Лемън Джеферсън / Blind Lemon Jefferson (1893 – 1929), Ти-Бон Уолкър / T-Bone Walker (1910 – 1975), Блайнд Уили Мак Тел / Blind Willie McTell (1898 – 1959), Сам Джон Хопкинс (Светкавицата) / Lightnin' Hopkins (1912 – 1982), Роберт Джонсън / Robert Leroy Johnson (1911 – 1938) и много други. За всеки от тези „трубадури“ на североамериканската песен може да се пише много, но поради широкия обхват на изследването ще се спрем само на най-значимите от тях.

Лид Бели, или **Хюди Уилям Лидбетър** / Huddie William Ledbetter, както е истинското му име, е роден на 20 януари 1888 г. в Луизиана. Оставя много ярка среда в световната кънтри, блус и рок музика. Кавъри на негови песни са записвани и изпълнявани от много от най-големите световни певци и групи, като Лони Донеган, Пит Сийгър, Елвис Пресли, Франк Синатра, Джони Кеш, Ван Морисън, Род Стюарт, Рай Кудър, Крийдънс Клиъруотър Ривайвал, Анималс, Лед Цепелин, Нирвана и мн. др.

Роберт Джонсън / Robert Leroy Johnson (8.05.1911 – 16.08.1938) е американски блус музикант и автор на песни, считан за един от най-влиятелните музиканти на XX век. Той е най-значителният представител на така наречения „делта блус“ (една от най-старите познати форми на блус музиката).

Ууди Гътри / Woodrow Wilson „Woody“ Guthrie (14.07.1912 – 3.10.1967) създава стотици песни с политически ангажирана тематика, битови и детски песни и балади. Творчеството му инспирира много от най-големите автори на песни като Боб Дилън, Пит Сийгър, Брус Спрингстийн, Джоан Бейз, Кристи Мур, Арло Гътри и много други.

Джош Уайт / Joshua Daniel White (11.02.1914 – 6.09.1969) е легендарен американски китарист и певец, автор на песни, актьор и борец за граждански права. Той е първият черен певец-китарист, допуснат до Холивуд и Бродуей и първият продал плоча в милионен тираж („One Meatball”).

Пит Сийгър / Peter „Pete” Seeger (3.05.1919 – 27.01.2014) е американски композитор на песни, певец, писател и активист в борбата за мир. Той е майстор на 5-струнното банджо за което написва школа, смятана за една от най-сполучливите писани някога.

Ханк Уилямс / Hank Williams (17.09.1923 – 1.01.1953) е считан за бащата на съвременната кънтри музика. Само за пет години активна музикална кариера, прекъсната от смъртта му на 29-годишна възраст, Ханк Уилямс написва огромно количество песни, оформили облика на хонки-тонк и кънтри музиката завинаги. 35 от песните му влизат в топ листите на кънтри музиката, от които 11 на първо място.

Джони Кеш / John R. „Johnny” Cash (26.02.1932 – 12.09.2003) е американски певец, автор на песни, актьор и писател определен като една от най-значителните фигури в кънтри музиката на XX век.

Джоан Бейз / Joan Baez (9.01.1941) е американска авторка и изпълнителка на политически ангажирани и фолк песни и деен активист в борбата за човешки права и защита на околната среда. Става много популярна през 60-те години с протестните си

песни против расовата дискриминация и войната във Виетнам. Силно влияние върху творчеството ѝ оказва Боб Дилън, с когото сътрудничи в продължение на години.

Боб Дилън / Bob Dylan или Robert Allen Zimmerman е роден на 24.05.1941 г. в Далът, Минесота. Той е един от най-значителните поети, певци и автори на песни на XX век. Много от най-популярните му творби са написани още през шейсетте години, когато Боб Дилън се превръща в един от символите на социалните протести в западния свят. Песни като „Blowin' in the Wind” и „The Times They Are a-Changin'” са химни на борбата за граждански права и на антивоенните движения, а излязлата през 1965 година „Like a Rolling Stone” тотално променя параметрите на поп-музиката. Носител е на многобройни награди между които: Грами, Голдън глоуб, Оскар, Пулицър. През 2016 година Боб Дилън получава Нобелова награда за литература.

Пол Саймън / Paul Frederic Simon (13.10.1941) е другият гигант на американската песен. Заедно с Арт Гарфънкъл създават дуета „Саймън и Гарфънкъл”. Много от песните им като „Bridge Ower troubled Water“, „Mrs Robinson“, „The Boxer“ остават завинаги в златния фонд на поп-музиката. Автор на почти всички песни е Пол Саймън, който след раздялата им продължава изключително успешната си кариера. Той е почетен доктор по музика на Бъркли Колидж ъф мюзик, почетен член е и на Американската академия за изкуство и наука. През 2006 година е определен от списание „Тайм” за един от „100 личности, които моделираха света”.

Керъл Кинг / Carole King (род. 9.02.1942) е американска певица и авторка на песни. Песента ѝ „You Make Me Feel Like A Natural Woman” става абсолютен хит в изпълнението на Арета Франклин. Седем от албумите на Кинг са в топ десет на Билборд-класациите.

Джон Денвър / John Denver или Henry John Deutschendorf jr. (31.12.1943-12.10.1997) е записал около 300 песни, от които 200 са негови композиции. Между най-значимите му песни са „Annie's Song”, „Take me Home, Country Roads”, „Leaving on a Jet Plane”, „Rocky Mountain High”.

Джони Мичел / Joni Mitchell е канадска певица от норвежко-ирландско-шотландски произход, автор на песни, музикант и художник. Родена е на 7.11.1943 г. в Канада. Макар че композира повечето от песните си на пиано, интересен е фактът че почти при всяка нейна песен написана с китара, строеят е отворен и нестандартен. Има около 50 песни с различна настройка на китарата. Албумът ѝ „Blue” е определен от списание „Ролинг стоун” за един от трийсетте най-велики албума на всички времена През 2003 година то я поставя и на 72 място между най-добрите китаристи на планетата, като това е най-високата позиция заета от жена.

Джон Фогърти / John Cameron Fogerty (8.05.1945) е певец, китарист и автор на много от песните на една от най-великите рок-групи на САЩ – „Крийдънс клиъруотър ривайвъл” (CCR). Сред най-големите хитове на групата му са: „Susie Q“, „Have You Ever Seen the Rain”, „Down on the Corner“ „Bad Moon Rising“, „Proud Mary“ (превърнала се по-късно в най-големия хит на Тина Търнър). Песните на Джон Фогърти са задължителна част от репертоара на всеки професионален трубадур.

Нийл Йънг / Neil Percival Young (12.11.1945) започва кариерата си като член на група Кросби, Стилс, Неш енд Йънг. През 1968 издава и първия си солов албум, поставил началото на поредица от 35 студийни албума с изключително разнообразие на музикалните стилове, продадени в 80 милионен тираж. През 1969 година Йънг дава нов живот на рок-групата Крейзи хорс с която колаборира до ден днешен и записва през годините 22 албума. С дълбоко индивидуалната си лирика и специфичният китарен звук, песните на Нийл Йънг го нареждат между най-значителните трубадури на Северна Америка.

Брус Спрингстийн / Bruce Frederick Joseph Springsteen („The Boss“), е роден на 23 септември 1949 година в Ню Джърси. Той е певец, автор на песни и мултиинструменталист, създател на жанра „*хартланд рок*“. Двата му най-успешни албума са „Born to Run“ (1975) и „Born in the U.S.A.“ (1984). Много силни са и двойният албум „The River“ (1980), както и последвалият го „Nebraska“ (1982), на който Спрингстийн записва сам всичките инструменти. През 2004 година списание „Ролинг стоун“ го поставя на двадесет и трето място в листата си за стоте най-велики музиканти на всички времена.

Дотук бяха посочени някои от най-значителните „трубадури“ или автори и изпълнители на песни от Северна Америка. Поради огромния избор на достойни представители на жанра бяха пропуснати такива изключителни творци и артисти като например любимите: Дейв Крозби, Стивън Стилс и Греъм Неш от супергрупата **Крозби, Стилс & Неш**; кълтри певецът с кадифен глас **Дон Уилямс**; един от най-добрите „разказвачи на истории“ **Кени Роджърс**; интелектуалецът **Дон МакЛийн** (автор на великите „Американ пай“ и „Винсент“); суперзвездата **Джеймс Тейлър**; неповторимият канадски романтик **Гордън Лайтфут** (създал прекрасната балада „If You Could Read My Mind“) и не по-малко запленаващият **Джим Кроучи**, живял само 30 години; изключителният **Крис Кристоферсън** (написал някои от най-добрите кълтри балади на Америка); невероятният новатор и ексцентрик **Франк Дзапа**; божественият **Джими Хендрикс**; канадският поет с китара и пиано **Леонард Коен**; спечелилата изключителна популярност със своята „Talkin' 'bout a Revolution“ **Трейси Чапман**; канадецът **Браян Адамс**; напусналият ни толкова рано **Крис Корнел**; съвременната суперзвезда **Тейлър Суифт** и много, много други. В този обзор с пълно право биха могли да бъдат поставени и вокалистите и (много често) - китаристите на великите американски рок групи „Доорс“, „Ийгълс“, „Линард Скинард“, „Дъ Бенд“, „Р.Е.М.“, „Нирвана“, „Бон Джоуви“, „Гънс енд роузес“, „Металика“. Всички те пишат песни и ги изпълняват, понякога с цял бенд, понякога сами – с китара в ръка, напомняйки ни за средновековните трубадури, бардове и менестрели.

4.2. Южна Америка

Музикалната и поетична култура на Южна Америка е изключително богата, но по много разбираеми причини не е толкова позната по света като североамериканската. Тъй като двата основни езика са испанският и португалският, това до голяма степен обяснява и характера на поезията и музиката там. Безспорно китарата е най-популярният и използван музикален инструмент в Латинска Америка, така че с положителност можем да кажем, че в този край на света има десетки хиляди съвременни последователи на европейските трубадури и бардове. Ще се спрем на може би най-познатите.

Атахуалпа Юпанги / Héctor Roberto Chavero Aranburu Atahualpa Yupanqui (31.01.1908 – 23.05.1992) е аржентински певец, автор на песни, китарист и писател. Считан е за най-значителния аржентински фолк музикант на ХХ век. Юпанги е удостоен с високи отличия в Аржентина и Франция. Между най-известните му песни са: „Los Hermanos“, „Duerme Negrito“, „Nada mas“, „Milonga del peón de campo“.

Виолета Пара / Violeta del Carmen Parra Sandoval (4.10.1917 – 5.02.1967) е чилийска певица, авторка на песни и композиторка. Тя е също уважаван фолкорист и етно-музиколог, поставила с творчеството си основата за възникването на така наречената „нова чилийска песен“, инспирирана от музикалните традиции на цяла латинска Америка. Най-популярната песен на Виолета Пара е „Gracias a la Vida“.

Виктор Хара / Víctor Lidio Jara Martínez (28.09.1932 – 16.09.1973) е чилийски учител, театрален режисьор, поет, певец и автор на песни. Политически активист и член на комунистическата партия на Чили. Освен уважаван режисьор, Виктор Хара заема централно място сред музикантите развили стила на т. нар. „нова чилийска песен” (La nueva canción Chilena), базиран на латиноамериканския фолклор и достигнал своя връх през управлението на Салвадор Алиенде По време на военния преврат на Пиночет певецът е арестуван и закаран заедно с много други на стадион в Сантяго (по-късно наименуван „Виктор Хара”), измъчван и разстрелян на 16.09.1973 г. Освен песните си издадени в 10 студийни и 5 концертни албума, Виктор Хара успява да постави 18 театрални пиеси и една балетно-музикална постановка в чест на Пабло Неруда.

4.3. Обединеното Кралство и Ирландия

Централно място в европейската поп култура на ХХ век заемат страните от Обединеното кралство Англия, Шотландия и Уелс и Ирландия. За зараждането на музикалната поп култура освен фолклорните традиции изключително значение има и творчеството на новите „трубадури” – поетите представящи своите вълнения чрез песни, изпълнявани от самите тях в съпровод на китара. Тук ще бъдат представени някои от най-значимите.

Иуан Мак Кол / Ewan MacColl (25.01.1915 – 22.10.1989) е британски певец и автор на песни, поет и актьор. Някои от най-популярните му песни са: „Dirty Old Town”, „The Manchester Rambler”, „Landscape with Chimneys“ и „The First Time Ever I Saw Your Face” спечелила Грами с кавъра на Роберта Флек години по късно (1972 г.).

Лони Донеган / Anthony James „Lonnie” Donegan (29.04.1931 – 3.11.2002) е известен като Кралят на скифъла, с 24 „топ 30” хита в Обединеното кралство и 2 в САЩ, определян като един от основните вдъхновители на генерацията британски музиканти от 60-те години на ХХ век. В книгата на Гинес за британски хит сингли и албуми, Донеган е посочен като най-успешния и вдъхновяващ записващ артист до появата на Бийтълс.

Роджър Уитакер / Roger Whittaker (22.03.1936 – 18.09.2023) е роден и израсъл в Кения, но родителите му са англичани. Песента му „The Last Farewell”, излязла през 1975 година става най-големия му хит, продала 11 милиона копия през същата година. Голям успех постига и с кавър-версията на песента на Ралф МакТел „Улиците на Лондон”. Роджър Уитакер е издал 28 албума, като общият брой на сребърните, златните и платинените му албуми надвишава 250.

Джон Ленън / John Winston Lennon (9.10.1940 – 8.12.1980) е английски музикант, певец и автор на песни спечелил изключителна световна популярност като основател и член на Бийтълс. Заедно с Пол Маккартни формира един от най-стойностните творчески тандеми на ХХ век. С разпадането на групата в края на 60-те, Джон Ленън се отдава на соло кариера. Джон Ленън има 25 първи места в музикалните класации „Хот 100” на списание Билборд. В ранглистата на списание „Ролинг стоун” за 50-те най-велики изпълнители на всички времена той е класиран 2 пъти: веднъж на първо място заедно с Бийтълс и веднъж на 38 позиция за личен принос. След мащабна анкета медийният гигант Би-Би-Си го поставя на осмо място сред стоте най-велики британци за всички времена.

Пол Маккартни / Sir James Paul McCartney (18.06.1942) е съосновател на най-успешната група на всички времена - Бийтълс. Според институцията „Световни рекорди на Гинес” Пол Маккартни е най-успешният композитор и записващ артист на всички времена със 60 златни диска и продадени над 100 милиона сингъла и над 100 милиона албума. Той е и най-успешният автор на песни в историята на музикалните класации в

Обединеното кралство. Освен албумите записани с Бийтълс, Пол Маккартни има издадени 31 албума с поп и рок музика, 8 албума с класическа музика и 5 албума с електронна музика. Пол Маккартни е член на Ордена на Британската империя (МВЕ) и почетен доктор по музика на университетите в Йейл и Есекс.

Джордж Харисън / George Harrison (25.02.1943 – 29.11.2001) е английски китарист, певец и автор на песни. Той е третият „голям“ от великия квартет Бийтълс. Автор е на някои от най-красивите песни на групата: „Taxman“, „Within You Without You“, „While My Guitar Gently Weeps“, „Here Comes the Sun“ и „For You Blue“, а „Something“ е втората по брой на направените кавър-версии от всички песни на групата. През 1988 г. става съосновател на супергрупата „Травелин Уилбърис“, включваща Боб Дилън, Рой Орбисън, Том Пети и Джеф Лин. Списание „Ролинг стоун“ поставя Харисън под номер 11 в списъка на най-великите китаристи на всички времена.

Ралф МакТел / Ralph McTell, с рождено име Ralph May, (3.12.1944) е британски певец, автор на песни и китарист, спечелил световна слава с песента си „Streets of London“ изпълнена по-късно в над 200 кавър-версии и баладата за ирландските емигранти „From Clare to Here“.

Ерик Клептън / Eric Patrick Clapton (30.03.1945) е единственият музикант вписан три пъти в Залата на славата на рок енд рола: веднъж като член на групата „Ярдбърдс“, веднъж на „Крийм“ и веднъж като солов изпълнител на китара. Има издадени 43 албума от които 21 солови. Списание „Ролинг стоун“ го поставя на второ място в класацията си за стоте най-велики китаристи на всички времена

Ван Морисън / Van Morrison (George Ivan Morrison) е роден на 31.08.1945 година в Белфаст, Северна Ирландия. Стилът му е особена комбинация от ирландската фолк музика и американските блус, соул и джаз, и определян от някои музиковеди като „келтски соул“. Някои от най-известните му песни са „Baby, Please Don't Go“, „Here Comes the Night“, „Mystic Eyes“ и „Gloria“, „Brown Eyed Girl“, „Moondance“ и др.

Кристи Мур / Christopher Andrew „Christy“ Moore (7.05.1945) е един от най-обичаните съвременни ирландски трубадури. През 2007 година е провъзгласен за най-великия действащ ирландски музикант в класацията на Ирландската радиотелевизионна компания. Голяма част от текстовете му са с остра политическа насоченост и подкрепят идеята за независимост на Северна Ирландия. Дискографията на Кристи Мур наброява повече от 25 албума.

Донован / Donovan Phillips Leitch (10.05.1946) е шотландски певец, автор на песни и китарист. Един от най-знаковите представители на британския фолк-рок, развил характерен стил представляващ смесица от фолк, джаз, поп, психеделичен рок. Между най-популярните албуми на ексцентричния трубадур са „Mellow Yellow“, „The Hurdy Gurdy Man“, „Beat Café“, „Brother Sun, Sister Moon“, „Ritual Groove“, „Shadows of Blue“. До сега Донован е издал над 30 албума.

Дейвид Бауи / David Bowie (David Robert Jones) (8.01.1947 – 10.01.2016) е автор и изпълнител на песни, артист и музикант. С интелектуалния си и еkleктичен стил той е считан за иноватор в поп-музиката и *глам-рока*. Артистът продава над 140 милиона албуми. Между многото му отличия фигурират Грами и Брит награди, носител е на ордена за изкуство и култура на Франция и е почетен доктор по музика на Бъркли колеидж. Дейвид Бауи е считан за вдъхновител на *пънк-рока*.

Юсуф Ислам (Кет Стивънс) / Cat Stevens (Steven Demetre Georgiou) е роден на 21.07.1948 година в Лондон. Той е един от най-знаковите и талантиви британски автори на песни, певец, мултиинструменталист и хуманист. През 1977 приема исляма и променя името си от Кет Стивънс на Юсуф Ислам. Песните му „The First Cut Is The Deepest“, „Lady D'Arbanville“, „Hard Headed Woman“, „Wild World“, „Father and Son“, „Morning

Has Broken” и „Moonshadow” остават завинаги в златния фонд на поп-музиката. Кет Стивънс е почетен доктор на университетите в Глочестър и Ексетър.

Марк Нофлер / Mark Freuder Knopfler е роден на 12.08.1949 г. в Глазгоу, Шотландия. Основател е на британската рок-група „Dire Straits” с която записва 6 изключително успешни албума и издава още 6 компилативни. Освен уникален китарист пишещ великолепна музика, Нофлер е изтънчен поет, което виждаме в многобройните му песни като „Sultans of Swing”, „Down to the Waterline”, „Wild West End”, „Romeo and Juliet”, „Private Investigations”, „Telegraph Road”, „So Far Away”, „Brothers in Arms”. Песента му „Султаните на суинга” е вписана в Залата на славата на „500-те песни които оформиха света на рок енд рола”. Марк Нофлер е почетен доктор по музика на университетите в Нюкасъл, Лийдс и Съндерланд.

Стинг / Gordon Matthew Thomas Sumner е роден на 2 октомври 1951 година в град Уолсенд близо до Нюкасъл. Той е култов музикант, певец и автор на песни, мултиинструменталист, актьор, филантроп и общественик. Основател и автор на песните на група „Полис”. Между най-великите му песни са „Every Breath You Take”, „Roxanne” и „Message in a Bottle” записани с Полис, както и „If You Love Somebody Set Them Free”, „Fragile”, „Englishman in New York”, „Shape of My Heart”, „Moon over Bourbon Street”. Освен изключително високо музикално ниво, песните му притежават и високо интелектуални и задълбочени текстове, доказващи големия талант на автора.

Ед Шийрън / Edward Christopher Sheeran (17.02.1991) е един от най-изявените съвременни трубадури на Обединеното кралство. Автор е на песни като „Thinking Out Loud”, „Shape of You”, „Castle on the Hill”, „Perfect” оглавяват музикалните класации по целия свят.

Дотук бяха посочени някои от най-значителните „съвременни трубадури” на Обединеното кралство и Ирландия. Умишлено бяха пропуснати изключителни певци и музиканти, които обаче не представляват тази особена смесица от изпълнител, музикант и поет едновременно, която е нужна за да можем да наречем някого „трубадур”, „бард” или просто: „поет с китара”. Огромният обхват на темата не позволи да бъде разказано за още много изключителни майстори на поезията изразена чрез песен като: ирландската легенда **Рони Дрю**, основател на великите „Дъблинърс”; силно експресивния **Пит Сейнт Джон**; романтичния **Питър Саарстед**, незабравимите **Рори Галахър** и **Гари Мур**; трите стълба на група „Пинк фloyd” – **Сид Барет**, **Роджър Уотърс** и **Дейвид Гилмор**; **Иан Андерсон** от гигантите „Джетру Тъл”, **Браян Мей** от безсмъртните „Куин”; великия поет на пианото **Елтън Джон**, големия **Род Стюарт**, **Майк Ръдърфорд** от „Дженесис”; **Боно** от „U2” и т.н., и т. н.

4.4. Франция и Белгия

Както бе споменато в началото на тази глава, в родината на трубадурите и труверите – днешна Франция, традицията на „поетите с китара” се възражда отново още в средата на XIX, началото на XX век. Появяват се много изтъкнати творци-изпълнители, които дават своя траен отпечатък върху Френско-Белгийската и световната музикално-поетична култура. Едни от най-значителните следи са оставили **Аристид Брюан**, **Жорж Брасенс** и **Жак Брел**.

Аристид Брюан / Aristide Bruant (1851 – 1925) е една от най-знаменитите легенди на френския шансон, автор и изпълнител на песни, писател, комик, изключително популярен в Парижките бохемски среди и кабарета в края на XIX и началото на XX век. Пише и изпълнява песните си на жаргон (*argot*). Брюан е считан за създател на така наречения „реалистичен шансон“ (*chanson réaliste*). Брюан е един от знаковите артисти и представители на така наречената „Хубава епоха“ (*Belle Époque*).

Жорж Брасенс / Georges Brassens (22.10.1921 – 29.10.1981) е френски певец и автор на песни. Считан е за един от най-изтъкнатите поети на следвоенна Франция. Стилът му е директен и грубоват, провокиращ изтънчения морал на френската аудитория и същевременно привличащ с искренността си. Жорж Брасенс често бива определян от мнозина като „трубадурът на ХХ век“. Творческото наследство на певица включва 250 песни (от които 200 записани и 50 недовършени), 12 албума, един роман и още много поеми и стихотворения.

Жак Брел / Jacques Romain Georges Brel (8.04.1929 – 9.10.1978 г.) е белгийски певец и автор на песни, добил невероятна популярност в Белгия и Франция, а оттам – и в целия свят. Определят го като майстор на модерния шансон. Песни като „Не си отивай“, „Умиращият“, „Буржоа“, „Амстердам“ стават изключително популярни. През 1967 Брел започва и филмова кариера, като се снима в 11 игрални филма (на два от които е и режисьор) и в други 10 където играе себе си.

В списъка на новите френски „трубадури“ с известни уговорки биха могли да бъдат поставени „бардът на армиите“ **Теодор Ботрел** (1868 – 1925), звездата на френския шансон **Морис Шевалие** (1888 – 1972), противоречивият романтик **Лео Ферре** (1916 – 1993), страстният **Шарл Азнавур** (1924 – 2018), експресивният **Жилбер Беко** (1927 – 2001), прелъстителят **Серж Гинсбург** (1928 – 1991), чаровникът **Жо Дасен** (1938 – 1980), авторът на „Му way“ **Клод Франсоа** (1939 – 1978), френският „Елвис Пресли“ – **Джони Холидей** (1943 – 2017).

4.5. Италия

Италия, родината на „белкантото“ също има своите съвременни „трубадури“, славата на които обаче за разлика от тази на колегите им от английскоговорящите страни или на великите италиански оперни певци е малко по-локална. Тук можем да посочим знаменития носител на 2 награди Грами – **Доменико Модуньо** (9.01.1928 – 6.07.1994); победителя от фестивала в Сан Ремо 1968 **Серджио Енриго** (15.06.1933 – 7.09.2005); най-голямата звезда на италианския поп – **Адриано Челентано** (6.01.1938); неговия колега и колаборатор **Тото Кутуньо** (7.07.1943 – 22.08.2023); **Пепино Галиарди** (25.05.1940 – 9.08.2023), както и един от най-успешните италиански автори на песни и изпълнители в интернационален план – **Ерос Рамацоти** (28.10.1963).

4.6. Скандинавски страни

В скандинавските страни най-често използваното название за така наречените „поети с китара“ е нарицателното „трубадур“. Потомците на древните скалди в тези страни са много и тяхното възраждане започва още в началото на ХХ век. С едно изключение: още през XVIII век шведският поет Белман се превръща в може би най-знаковата фигура на прехода между образа на средновековния трубадур, бард или минезингер и този на „съвременния трубадур“.

Карл Михаел Белман / Carl Michael Bellman (4.02.1740 – 15.02.1795) е шведски поет, автор на песни, певец и музикант. Той заема централно място в шведската песенна традиция и често бива определян като „националният скалд“ на Швеция. Между творбите на Белман се открояват сборниците „Фредманови песни“ и „Фредманови послания“, всеки от които съдържа по 70 песни. Много от тези песни са популярни и до днес.

Еверт Таубе / Evert Axel Taube (12.03.1890 – 31.01.1976) е шведски певец, автор на песни, композитор и художник. Той е един от най-уважаваните шведски музиканти и е считан за най-големия трубадур на шведската балада през ХХ век. В цяла Скандинавия са познати неговите песни „Calle Schewens vals“ („Валсът на Калле Шевен“), „Fritiof och Carmencita“ („Фритьоф и Карменсита“), „Flickan i Havanna“ („Момичето от Хавана“),

„Så skimrande var aldrig havet” („Морето никога не е сияло така”). Еверт Таубе е почетен доктор по философия на Университета в Гьотеборг и член на Кралската шведска музикална академия.

Корнелис Врествиг / Cornelis Vreeswijk (8.08.1937 – 12.11.1987) е певец-изпълнител на авторски песни, поет и актьор, роден в Еймоуден, Холандия. На 12 годишна възраст заедно с родителите си емигрира в Швеция. Врествиг издава 25 студийни и 7 концертни албума в Швеция и 7 в Холандия, както и няколко тома с поезия. Песни като „Turistensklagan”, „Veronica”, „Cecilia Lind” и много други остават завинаги в златния фонд на песенното творчество. Корнелиус Врествиг е считан за един от най-големите трубадури на Швеция, макар че така и не успява да получи шведско поданство.

Алф Прьойсен / Alf Prøysen (23.07.1914 – 23.11.1970) е писател, поет и един от най-изтъкнатите изпълнители и автори на песни на Норвегия. Първата си плоча записва през 1947 година, като в последствие излизат още 30 албума с негови песни. Много от тях са изпълнени на локалния диалект от родното му място. До края на живота си Прьойсен издава още няколко стихосбирки, написва 15 книги за деца, участва в четири мюзикъла и огромен брой радио и телевизионни шоу-програми. Прьойсен е член на Залата на славата на норвежкия рок енд рол.

Други големи имена в дългия списък на съвременните трубадури на скандинавските страни са норвежците **Ерик Би** (1926 – 2004), **Лилебьорн Нилсен**, **Оге Александерсен**, **Ян Егюм**, **Халвдан Сивертсен**, **Бьорн Ейдсвог**, **Фин Калвик**; шведите **Улф Лундел** и **Бьорн Афселиус** (1947 – 1999) и изключително популярния в цяла Скандинавия датски трубадур **Ким Ларсен** (1945 – 2018).

4.7. Русия (Съветски съюз)

На фона на великите руски поети от XVIII – XIX век, традиция на съвременни трубадури (или „бардове” както предпочитат да ги наричат в Русия) практически започва да се създава в началото на XX век. Един от най-ярките представители на трубадурската песен от този период е големият **Александър Вертински**. За съжаление в първите десетилетия след Октомврийската революция болшевишката власт силно ограничава свободната изява на творчество, което започва отново да се проявява чак през годините на Втората световна война. Появилите се тогава песни, съчинявани в землянки и окопи дават първите индикации за зараждащо се индивидуално песенно творчество. Друг източник са песните на затворниците в трудовите лагери, някои от които успяват да напускат пределите им и да влязат в потайния фолклор на дисидентските кръгове. Възражда се традицията на така наречените „блатни” или „криминални песни” създавани в края на царския режим. Първите които изпълняват публично някои от тези песни са **Александр Галич (Гинсбург)** (1918 – 1977), **Михаил Анчаров** (1923 – 1990), **Булат Окуджава** (9.05.1924 – 12.06.1997), **Аркадий Северни** (1939 – 1972), и **Владимир Висоцки** (25.01.1938 – 25.07.1980). Всички те с течение на времето развиват таланта си и започват да създават собствени песни. В по-ново време на особена популярност в Русия се радват „поетите с китара“ **Олег Газманов**, **Григорий Лепс**, както и фронтменът на група „Любе“ **Николай Расторгуев** (чиито песни са написани в сътрудничество с Игор Матвиенко, Александър Шаганов и Михаил Андреев).

Александър Вертински (20.03.1889 – 21.05.1957) е поет, композитор и певец – една от най-ярките звезди на Руската и Съветска песен през първата половина на XX век. Роден в Киев, през 1915 година започва успешната си „естрадна“ кариера в Москва. След избухването на Октомврийската революция емигрира и гастролира в Румъния, Полша, Германия, Франция, САЩ. Там създава песни като „Танго Магнолия“, „Изискана жена“, „Пани Ирена“, „Мадам, листата вече падат“, „Балада за сивокосата

дама“, „Концерт на Сарасате“, „Матроси“, „В синия далечен океан“, „Бразилският крайцер“, „Рождество“ и още много други. Завръща се в СССР през есента на 1943 година. Творчеството му оказва влияние върху всички следващи съветски бардове.

Булат Шалвович Окуджава (9.05.1924 – 12.06.1997) е съветски поет, писател, музикант, певец и автор на песни, от грузински произход. Той е една от най-големите звезди на така наречената в Съветския съюз „авторска песен“. Песните му са смесица от руска поезия, фолклорни елементи и стила на френските шансони. Въпреки че не са политически насочени, песните на Окуджава внасят свежест в песенната култура на Съветския съюз и точно заради тази своя „различност“ биват следени доста зорко от властите, които често чрез своите професионални критици го обвиняват в „инфантилност“ на творчеството му. Булат Окуджава написва 5 исторически романа, участва в редица филми, като на 4 от тях е автор на сценариите и издава 11 сборника с поезия и песни. Автор е на над 200 песни, между които: „Десятый наш десантный батальон“, „Ваше благородие“, „Полночный троллейбус“.

Владимир Семьонович Висоцки (25.01.1938 – 25.07.1980) е съветски актьор, поет, писател и автор-изпълнител на песни, оказал силно и трайно влияние върху руската култура. Висоцки е автор на повече от 100 стихотворения, 600 песни и една поема за деца, както и на много песни написани специално за филми. Приживе той издава 7 песенни албума и играе в 28 филма. Според изследване на общественото мнение в Русия за „кумирите на ХХ век“, Владимир Висоцки е на второ място по популярност след Юрий Гагарин.

4.8. Централна и Източна Европа, Балкани

Още през първите десетилетия на ХХ век в цяла Централна и Източна Европа се появяват поети и певци които акомпанират песните си с китара. Това явление се проявява особено ярко през втората половина на столетието – в периода на Студената война когато и пропагандаторите на социалистическите идеи, и бардовете на зараждащото се дисидентство намират благодатна почва за изразяване на своите позиции и чувства.

В бившата **Източна Германия Волф Бийрман** (род. 1936) печели такава популярност с песните си против режима, че властите биват принудени през 1976 г. да го прогонят в Западна Германия където той продължава бляскавата си кариера. В същото време в Източна Германия (или ГДР, както е наричана официално) огромна популярност придобива гражданинът на САЩ **Дийн Рийд** (1938 – 1986) със своите песни критикуващи западните порядки, войната във Виетнам и идването на военния режим на Пиночет в Чили.

В **Полша** през бурните осемдесет и деветдесет години на миналия век поетът с китара **Яцек Качмарски** (1957 – 2004) се превръща в един от стожерите на движението Солидарност. След въвеждането на военно положение в страната е принуден да емигрира. Завърнал се след падането на режима осъществява концертна дейност радваща се на огромен успех. Впоследствие постепенно се разочарова от начина по който се извършват промените и емигрира в Австралия.

В **Чехословакия**⁵ популярният поет и кьнтри-певец **Карел Крил** (1944 – 1994) наред с поети като Вацлав Хавел е сред основните критици на инвазията след Пражката пролет през 1968 година. Принуден да емигрира, той продължава да пише песни и издава плочи. Въпреки че в Чехословакия плочите му биват забранени, хората разпространяват нелегално копия на песните му. Завърнал се в родината си след успеха на Нежната

⁵ Съществувала като държава в периода 1918 – 1992 г. и след това разделена на Чешка и Словенска републики.

революция и промените през 1989 година, Крил верен на чувството си за справедливост започва да критикува новопоявилите се недъзи на младата демокрация в страната.

Успоредно с разцвета на рок и поп музиката през втората половина на ХХ век в бившата **Социалистическа федеративна република Югославия**, дейността на поетите – певци също има своя разцвет. Незабравими песни създават хърватският певец и пианист на група „Дубровачки трубадури“ **Оливер Драгоевич** (1947 – 2018), създателят и основен автор на песните на култовата група „Рибля чорба“ **Бора Джорджевич** (род. 1952), незабравимият лирик **Джордже Балашевич** (1953 – 2021), виртуозният китарист и бард от Скопие **Влатко Стефановски** (род. 1957), автор на знаменитата и много популярна и в България песен „Бял кон“ („Gypsy song”).

Джордже Балашевич е роден в град Нови Сад на 11.05.1953 година. Още незавършил университет той се отдава на музикална кариера вземайки участие в рок групата „Жътва“, а малко по-късно я напуска и основава своята „Рани мраз“. Освен за групата си, Балашевич пише песни и за много други звезди на югославските поп и рок. През 1982 година издава и първия си солов албум „Pub“ („Valé“). Следва блестяща солова кариера, безброй концерти и още десет албума с прекрасни песни издадени през годините. Умира на 19.02.2021 г. вследствие на усложнения след прекаран Ковид. Два от неговите албуми („Бездна“ и „Valé“) са сред стоте най-успешни югославски албуми за всички времена.

Родината на древните аеди и рапсоди – днешна **Гърция** също има своите популярни и изключително успешни поети – певци с китара. Такива са **Йоргос Даларас** (род. 29.09.1949) и **Никос Вертис** (род. 21.08.1976). И двамата се радват на слава надхвърляща далеч границите на Гърция. Основна тема на песните им са човешките взаимоотношения, любовта. В тях те използват както фолклорни елементи базирани на типичния за гръцката музика фригийски лад, така и съвременен рок звучене. Характерно за двамата (както впрочем и за много от техните съвременни колеги на запад) е че на концертите си, изнасяни пред многохилядна публика, те са съпровождани от голям оркестър често съдържащ още няколко допълнителни китаристи.

4.9. България

Може би първите български „трубадури“ са били така наречените „гуслари“. От векове у нас е съществувала традицията народни певци-поети да обикалят селата и да разказват в песенна форма акомпанирайки си на гусла легенди за народни герои, славни царе и победи, за хайдути и за „три синджира роби“, за любовни терзания и радости. Тази (може би) хилядолетна традиция се запазва чак до първите десетилетия на деветнадесети век, когато вследствие на Руско-Турските войни у нас се засилват надеждите за постигане на независимост от Османската империя. Появяват се първите патриотични, а по-късно – и революционни песни. В началото мелодиите им са силно повлияни (или дори взаимствани) от руския, украинския, гръцкия, чешкия, турския градски фолклор. Печатат се първите песнопойки. Текстовете на песните засягат всички аспекти от бита и вълненията на българина – от патриотични („Къде си вярна ти, любов народна“, „Стани, стани, юнак балкански“), до любовно мелодраматични („По море се скитам ази“, „С вярна клетва ме измами“) и гуляйджийски („Вино дай, кръчмарю“). В България се създава модата на така наречените „градски песни“.

Тук е добре да се отбележи, че разширявайки диапазона на понятието „бард култура“, както се споменава по-горе, от средата и особено - края на 19-и, и най-вече – първите десетилетия на 20-и век в България твори плеяда от талантиливи (а защо не – и гениални) поети като Добри Чинтулов (1822 – 1886), Петко Рачев Славейков (1827 – 1895), Любен Каравелов (1843 – 1903), Пенчо Славейков (1866 – 1912), П. Яворов (1878 – 1913), Николай Лилиев (1885 – 1960), Д. Дебелянов (1887 – 1916), Хр. Смирненски

(1898 – 1923), Елисавета Багряна (1893 – 1991). Шефетата им продължават Гео Милев (1895 – 1925 г.), Никола Вапцаров (1909 – 1942), Александър Вутимски (1919 – 1943), Валери Петров (1920-2014), Радой Ралин (1922-2004) и др. И естествено, начело на този списък заслужено място заемат гениалният Христо Ботев (1848 – 1876) и патриархът на българската литература Иван Вазов (1850 – 1921) – и двамата с изключителни и любими на всички ни поетични творби (някои от които – превърнали се в песни).

След 9 септември 1944 г. по разбираеми причини условията за развитие на бард културата стават твърде специфични и за около двайсетина години те се ограничават най-вече във възхвала на „Партията“ и нейните герои, бригадирското движение. Безспорен връх на поетичното творчество по това време заема Пеньо Пенев (1930 – 1959).

От средата на 70-те години на ХХ-и век у нас отново постепенно се пробужда и налага жанрът „поети с китара“. През 1975 година за първи път се провежда фестивалът на, така наречената, *политическа песен* „Ален мак“. След промените през 1989 година настава истински разцвет на бардското творчество в България, като се организират множество фестивали като „Поетични струни“ в град Харманли, „Бардфест“ в Ловеч, „Софийските вечери на авторската песен“, „Солени ветрове“ в Бургас и много други. Сред най-изявените български бардове са **Михаил Белчев**, **Тодор Трайчев**, **Хайгашод Агасян**, **Недялко Йорданов**, **Георги Минчев** (1943 – 2001), **Мария Нейкова** (1946 – 2002), **Димитър Р. Вълчев**, **Пламен Ставрев** (1953 – 2011), **Гриша Трифонов** (1955 – 2015), **Васил Георгиев (Васко - „кръпката“)**, **Кирил Маричков** от група „Щурците“, както и незабравимият **Емил Димитров** (въпреки че китарата никога не е бил неговият инструмент). В последните години към този списък биха могли да бъдат прибавени и **Мария Мутафчиева** (Мери Бойс Бенд), **Владимир Ампов**, **Любомир Киров**. Към групата на съвременните бардове с пълно право могат да бъдат причислени и поетите - автори на текстове за песни **Александър Петров**, **Мирияна Башева**, **Евтим Евтимов**, **Иля Велчев**, **Павел Матев**, **Богомил Гудев**, **Живко Колев**, **Волен Николаев**, **Стефан Цанев** и много други.

Поради ред причини традицията на „поетите с китари“ у нас датира от началото на миналия ХХ-и век и нейният първи изявен представител е талантливият и изключително популярен за времето си „куплетист“ **Стоян Миленков**. Почти по същото време в България се установява и младият румънски артист **Якоб Голдшайн** (известен в България с псевдонима „Джиб“), който също достига огромна популярност благодарение на актуалните и духовити стихове и песни, които създава и изпълнява (в началото – преведени от румънски, а по-късно вече – написани на български). Към групата на ранните ни „трубадури“ трябва да бъдат добавени и имената на: талантливия автор на песни и изпълнител **Алберт Пинкас** (няма сигурни сведения дали е използвал китара, но това е твърде вероятно тъй като е бил изкусен цигулар), руския емигрант **Сергей Бартениев**, пловдивския певец **Константин Бамбов**, известния китарист и автор на песни **Никола Ников**, софийския тенор **Георги Попеков** (Чипето) (10.04.1933 г.), чаровния и незабравим **Климент Симеонов** (Климбона) (1934 – 2017 г.), популярния пловдивски уличен трубадур **Йордан Терзийски** (30.12.1945 – 7.09.2021).

Стоян Миленков (9.11.1889 – 30.6.1953) е считан за доайен на трубадурската традиция в България. Роден е в град Брезник. Още като ученик във Втора мъжка гимназия в София се включва в трупата на ученическия театър създадена от пионера на българското кино Васил Гендов. Пише стихове, рецитира и пее, акомпанирайки си на китара, като талантът му е оценен и от самия Иван Вазов. През 1909 година Миленков заминава за Париж, за да учи актьорско майсторство в школата на Шарл Маса. Скоро след дипломирането си през 1911 г., Миленков се завръща в България. Играе роли в Народния театър, но сцената на театър Нова Америка, където може да се изявява като

трубадур и куплетист, го привлича най-силно. Някои от най-известните песни на Стоян Миленков са: „Граф Цепелина оттука мина...“, „Ех, да бех богатско чедо“, „Апаши“, „Без конкуренция“, „Далавера“, „Пак са нашите на власт“. Той е автор на либретото на първата българска оперета „Моралисти“ музиката на която написва маестро Георги Атанасов. През 1931 година е избран за председател на Българската циркова артистична организация. След девети септември 1944 г. работи в Радио София и Държавен цирк „Родина“.

Джиб (Якоб Голдщайн) е роден в Румъния и се заселва в България през 1919 година. Дебютира на арената на цирк „България“. Джиб добива огромна популярност и става желан гастролор на сцените на всички наши салони, кабарета и циркове. Изключителен импровизатор, той реди и изпява куплетите си по начин докосващ сърцата на всеки един слой от многобройната си публика. Някои от най-популярните му песни са „Аз съм Гошо-хубавеца“, „На курорт пратих жената“, „Щом видиш някой млад да куца без да иска“. След 9.9.1944 г. се заселва в Израел където сътрудничи на вестника на българските евреи с анекдоти написани на български.

Алберт Пинкас (1897 – 1967) е роден в Русе (тогавашен Русчук). Духовитите хумористични текстове и свежите мелодии на песните му се радват на огромна популярност сред българската публика. През 1930 година подписва договор с големите звукозаписни компании „Лондон рекърдс“ и „Колумбия“ и издава голям брой малки плочи които се разграбват от почитателите му. През 1931 година Пинкас основава и собствена звукозаписна компания (Лифа рекорд) с фабрика която през 1947 г. е национализирана и преименувана на „Балкан“. По-късно фабриката обединена с още три други сродни фирми дава началото на познатата ни звукозаписна фирма „Балкантон“. Някои от най-популярните му авторски песни са: „Две съседки“, „Звън от мандолина“, „Белите брези“, „Стар ерген“, „Държавната лотария“ След започването на Втората световна война емигрира в Италия където остава до края на живота си през 1967 година.

Сергей Бартениев – е емигрант от Русия декламираше и пъл своите куплети пред българската публика през първите десетилетия на ХХ век. За съжаление до нас не е достигнала много информация за биографията му.

Никола Ников (1914 – 2000) е един от доайените на китарата в България, но мнозина не знаят че се е изявявал и като трубадур. Музикалният му талант се развива многостранно като автор на песни и изпълнител – сам, и с неговото „Трио Ники“ с което прави многобройни записи и гастролни както в България, така и в чужбина. Освен с композиторска и изпълнителска дейност Ники Ников издава школи за китара, преподава в читалищната мрежа на България, а през периода 1970-71 година е преподавател и в Естрадният факултет на Българската държавна Консерватория.

Аспарух Лешников – Ари (28.07.1897 – 31.07.1978) учи вокално майсторство в класа на проф. Иван Вулпе През 1922 година заминава за Германия където постъпва в Берлинската Консерватория. През 1927 г. става солист на хор „Charell-Revue chorus“, а малко по-късно е приет и в новосформираната се секстет „Веселите хармонисти“ успял много бързо да добие огромна популярност, а Лешников да бъде провъзгласен за „Рицарят на „горното фа“. Завръща се в България през 1941 година и прави успешна солова кариера като записва над 100 грамофонни сингъла. Забележително е и сътрудничеството на Лешников с гениалния Христо Смирненски в резултат на което се ражда прекрасната песен „Горчиво кафе“ по текст на поета и музика на изпълнителя. Годините след Девети септември 1944 г. се оказват трудни за артиста. Той живее в забрава и недоимък, но в края на 60-те вниманието към него се възвръща. Балкантон издава дългосвиреща плоча с негови стари записи, както и друга със записи на „Веселите хармонисти“. За 80-годишнината си Аспарух Лешников е удостоен с орден „Кирил и Методий“. Скоро след това умира – в пълна бедност.

Емил Димитров (23.12.1940 – 30.03.2005) е едно от най-големите имена на българската „естрадна“ музика за ХХ век. През 1960 година дебютира на музикалната сцена с песента си „Арлекино“. Следват песни като „Моя страна“, „Нашият сигнал“, „Сбогом Мария“, „Джулия“, „Само един живот“, „Ако си дал на ближния“, които му печелят слава както в страните от социалистическия блок, така и във Франция, Белгия, Холандия. Изнася огромен брой концерти у нас и в чужбина, тиражът на плочите му е несравним с познатото дотогава за български естраден певец. Емил Димитров има над 280 авторски песни, издава над 30 албума, изнася над 7000 концерта у нас и в чужбина. Наричан е „Кралят на българската поп музика“.

Недялко Йорданов е един от най-значителните съвременни български бардове. Роден е в Бургас на 18 януари 1940 г. Той е блестящ поет, драматург, режисьор, композитор и певец. Автор е на текстовете на някои от най-любимите български песни като „Младостта си отива“, „Не остарявай, любов“, „Момчето, което говори с морето“. Недялко Йорданов е изнесъл над 1500 концерта из цяла България и в чужбина. Огромното му творчество освен поезия включва театрални пиеси, публицистика, книги за деца, сценарии за филми, мюзикъла „Ще те накарам да се влюбиш“.

Георги Минчев (1943 – 2001) е един от символите на съвременната българска бард-култура. Член е на първата рок-група у нас – „Бъндараците“. През 1968 година печели първа награда на фестивала „Златния Орфей“ с песента на Богомил Гудев и Борис Карадимчев „Бяла тишина“ изпълнена заедно с група „Щурците“. В периода 1968 – 69 г. работи с група – „Сребърните гривни“. По това време той записва най-хубавите си песни: „Бяла тишина“, „Снегът на спомена“, „Сребърни ята“, „Закъснели срещи“, „Заливът на утрото“, „Някога, някога“. Популярна е и неговата версия на песента на Дейв Дъдли „Six Days on the Road“ изпята на български като „Блажени години“. След демократичните промени през 1989 година Георги Минчев развива активна дейност като типичен трубадур – изпълнявайки много свои песни не само в концертни зали, но и на митинги и площади. Някои от най-известните песни му създадени след 1989 година са: „История с китара“, „Равносметка“, „Българско реге“, „Сам на бара“. В памет на Георги Минчев всяка година в София се провежда рок-фестивалът „Цвете за Гошо“.

Кирил Маричков е роден в София на 30.10.1944 година. Той е басист, композитор, певец, автор на текстове, Съосновател (през 1967 г.) на рок-група „Щурците“ заедно с китаристите Веселин Кисъв и Петър Гюзелев, и барабаниста Петър Цанков. Първият успех на групата идва със спечелването на Първа награда на фестивала „Златният Орфей“ с песента „Бяла тишина“ изпята от Георги Минчев. Следват още много записи и издадени плочи, като автор на музиката на много от песните е именно Кирил Маричков. Някои от неговите авторски песни са: „Рок в минало време“, „Вкусът на времето“, „Конникът“. До 2008 година „Щурците“ издават 18 плочи. Кирил Маричков издава два самостоятелни авторски албума: „Зодия шурец“ (1997) и „Искам да кажа“ (2002). Голяма популярност добива песента му „Клетва“ от популярния игрален филм „Вчера“ (1987). През 2013 година Кирил Маричков заедно с Добрин Векилов (Дони), Иван Лечев, Славчо Николов и Венко Поромански създават супер групата „Формацията“.

Мария Нейкова (21.12.1945 – 1.08.2002) е родена в град Пловдив. Завършва пловдивската Академия за музикално и изобразително изкуство, както и Естрадният отдел към Българска държавна консерватория. През 1968 г. става солистка на Оркестър София, а през следващата 1969 г. в дует с Михаил Белчев получава първа награда на фестивала „Златният Орфей“ с песента „Закъснели срещи“. Създава около 100 поп-песни като най-знакова от тях е „Вървят ли двама“ от филма „Козият рог“ (по текст на Богомил Гудев). През 1972 г. Мария Нейкова става победител в конкурса „Мелодия на годината“ с песента „Добър вечер, лека нощ“, а през следващата 1973 г. печели и втора награда на

фестивала „Златният Орфей“ с песента си „Имам земя“. Като вечен евъргрийн остава и написаната през 1980 г. „Светът е за двама“ изпята от Орлин Горанов. Мария Нейкова също така е автор на музика за театрални пиеси и филми, като с пълно право може да се нарече жена-трубадур, заемаща достойно място в списъка на своите именити колеги.

Михаил Белчев е роден в София на 13.08.1946 година. Най-знаковата му песен е „Булевардът“ от 1976 г., посветена на София и булевард „Руски“. Това е първата песен от изключително успешната му втора дългосвиреща плоча „Двойник“ от същата година. Белчев получава първи награди на конкурса „Златният Орфей“ през 1969, 1984, 1990 и 1998 година, а през 1996 г. – и награда за цялостно творчество. Сред най-любимите песни изпълнени от големия трубадур са: „Младостта си отива“ (т. Н. Йорданов, м. Найденов), „Двойник“ (т. Георги Константинов, м. М. Белчев), „Не остарявай, любов“ (т. Н. Йорданов, м. Хайгашод Агасян), „Късна любов“ - дует с Кристина Белчева (м. Асен Масларски, т. Милена Лилова) „Добри познати“ (т. Н. Йорданов, м. Х. Агасян) – изпълнена заедно с актрисата Искра Радева. Белчев е автор на текстовете на „След десет години“ и „Пак ще се прегърнем“ на ФСБ, „По първи петли“ на Васил Найденов, „Готови ли сте за любов“ на Лили Иванова, „Ще продължавам да пея“ на Йорданка Христова, „Майчице“ на Георги Христов, „За теб, България“ на Веселин Маринов.

Тодор Трайчев е роден на 28.01.1950 г. в София. Печели известност в дует със съпругата си Мариана. Дуетът *Мариана и Тодор Трайчеви* става популярен в края на седемдесетте години с изпълненията на които и двамата си акомпанират с акустични китари. Текстовете на песните им са написани в духа на времето – с теми както житейски, така и с патриотична насоченост, съобразно политическата конюнктура, а музиката и аранжирката често са дело на Тодор Трайчев. Дуетът е един от основните участници във фестивала за „политическа песен“ - „Ален мак“. Едни от най-знаковите им песни са: „Слънчева жена“, „Искам да те нарисувам“, „Възраст“, „Новина“, „Песен за Митко Палаузов“. В края на 1983 г. семейството емигрира в САЩ. Няколко години по-късно дуетът се разпада. След завръщането си в България Тодор Трайчев продължава да се изявява като трубадур, но не може да достигне успеха имал в дует с Мариана.

Хайгашод Агасян - Хайго е един от най-популярните и обичани наши трубадури в последните няколко десетилетия. Роден е на 28.01.1953 година в град Варна. Завършва Българската държавна консерватория със специалност - виола. Автор е на музиката на песни като: „Не остарявай, любов“, „Добри познати“, „Пролет“, „От много, много отдалеч“, „Молитва“, „Бохемска песен“.

Пламен Ставрев (1953 – 2011 г.) е роден в град Бургас. През 1977 година записва първата си авторска песен „Молитва“ по текст на Димитър Методиев. Следва кариера в чужбина, където паралелно с пишещия тези редове (Николай Шейнов) Пламен става един от двамата първи български професионални трубадури успешно музициращи на запад. В началото на 90-те Пламен Ставрев се завръща в България и развива концертна дейност основно в родния си град Бургас. Той е един от организаторите на Бургаския „Блус фест“. През 2001 г. печели първа награда и наградата на публиката на конкурса „Бургас и морето“ за изпълнението на песента „Лятото“ (м. Гриша Трифонов, т. Иван Вълев). Пламен Ставрев записва три албума: „Негър в Алабама“ (1993 г.), „Спомен за любов“ (2004 г.) и „Сиамски близък“ (2005 г.). Освен „Лятото“, други знакови песни записани от Пламен са „Рождество“ (т. Пейо Пантелеев), „Завръщане“ (т. Живко Колев), „Хълмът с лудата трева“, „Утре“, „Гурбет блус“, „Негър в Алабама“, „Сиамски близък“, „Чаша кафе“ – дует с Тони Димитрова (м. и т. Стефан Диомов), „Навън е ден“ (т. Гриша Трифонов, м. Стефан Диомов).

Димитър Р. Вълчев е роден през 1954 година в София. Един от най-открояващите се членове на вокално инструменталната група „Формация Май“. В съавторство с Борислав Дончев, Димитър Вълчев написва музиката на първия български

рок-спектакъл „Среща с Рама“ (по романа на Артър Кларк), представен от „Формация Май“ през 1981 година. Забележително е и участието му в култовата студийна група „Жар“ заедно с талантливите музиканти Джери Бехар и Валери Градинарски. Песента на групата „Дъжд“ (т. Георги Джагаров, м. Димитър Р. Вълчев) е определяна като една от най-великите български поп песни. Други прекрасни песни създадени от Вълчев са: „Пътят“, „Липсваш ми“ (записана с група „Жар“), „Светлина (Ти защо си тук?)“, „Мост“ (т. Гриша Трифонов), „Храм“, „Бяла риза, черна роза“ (т. Гриша Трифонов), „Близко“ (записана с група „Жар“), „Дъжд в летен ден“ (записана с група „Жар“), „Единак“ (т. Гриша Трифонов), както и последните му хитове от 2023 г. – „Грехове“, „Страх“ и „Бъдник“.

Гриша Трифонов (1955 – 2015) е един от култовите наши поети и трубадури творили в последните десетилетия. Роден е в град Харманли на 20.09.1955 година. Основател на фестивала „Поетични струни“ в Харманли. Има издадени шест книги с поезия и проза. Автор е на редица обичани песни написани по собствени и чужди текстове. Стилът му е експресивно романтичен, напомнящ някои от песните на Владимир Висоцки. Сред най-популярните негови хитове са: „Лятото“ (т. Иван Вълев), „Стара скандална любов“, „Опасен като динамит“, „Котка в шапката“, „Градовете където не сме“, „Име твое“, „Прашинката любов“ (т. Калин Донков). През 2006 година излиза албумът му „Главната улица“.

Васил Свиленов Георгиев (Васко Кръпката) е роден на 6.06.1959 година в София. Познат е като трубадурът на демократичните промени в България след 1989 година. Музикалната си кариера започва като барабанист на група „Паралел 42“ през 1984 г. През 1989 година създава своята група „Подуене блус бенд“. Оттук тръгва и кариерата му на трубадур. Започва да свири на китара и устна хармоника – сам и като фронтмен на групата си. Песните които създава и изпълнява по митинги, площади и концертни зали се радват на голяма популярност. Текстове му са актуални, а стилът – инспириран от Боб Дилън, Нийл Йънг, от блус легендите на Луизиана. Знакови песни от този му период са „Комунизмът си отива“, „Бюрократ“, „Кучето на крайния квартал“. От началото на кариерата си до сега (2023 година) Васко Кръпката е издал над 22 плочи и компакт дискове. Между най-популярните песни от тях са: „Нека бъде светлина“, „Емигранти“, „Ден след ден“, „Няма бира“, „Нощни пеперуди“, „Лулата на мира“.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

След като бяха представени различните етапи от историческото развитие и всичките разновидности на това, което днес наричаме трубадури или бардове, би трябвало да се подчертае, че в тази разработка са посочени конкретни имена и личности, допринесли най-много за обогатяването на световната култура и просперитета на тази професия (или призвание). Трябва да се отбележи обаче, че армията на тези творци и артисти е огромна. През вековете някои са оставили диря с гениалните си стихове, други – с музиката към тях, трети – с магията на изпълненията.

За да може да бъде представена цялостната картина на явлениято „трубадур“ бяха разгледани както предисторията на този феномен (а после – и самия него), така и най-близките до него други професии, появили се по-късно. В **глава I** са представени първите представители на „авторската песен“ в западноевропейската култура: бардовете и филидите, скалдите и скапите. В **глава II** се запознаваме със същинските трубадури, дали ни нарицателното име „трубадур“ което се използва и до днес. Посочени са имената и описани накратко биографиите на най-значителните от тях. В **глава III** е разказано за труверите, осъществили примера на окситанските трубадури в Северна Франция, както

и на немскоезичните минезингери, и на менестрелите (които в много отношения напомнят на съвременните професионални трубадури-ентъртейнъри). Разказано е и за жонгльорите, вагантите и голиардите. Съставена е таблица с разпределението във времето по векове на всички основни представители на бард-трубадурската култура в миналото. В обширната **глава IV** е направен обзор на неизчерпаемото богатство и талант на „съвременните трубадури“ – певци и автори на песни от Европа и от Северна и Южна Америка, континентите дали най-много за развитието на световната култура през последните векове.

Изследването допринася за по-доброто разбиране на разликата между понятията „трубадур“ и „бард“ в наши дни. През последните петдесетина, може би и повече години двете понятия се използват произволно като синоними и това създава известна неяснота. А обяснението не е трудно. Макар през този период в различните краища на света професията на соловия изпълнител – певец и музикант, акомпаниращ песните си с китара, да е назовавана и с едното, и с другото име, почти навсякъде вече се е наложило старинното название „трубадур“. До известна степен изключение в този смисъл правят Русия и някои страни от източна Европа (включително – България), където определението „бард“ е по-популярно. Днес бихме могли да разделим съвременните професионални трубадури на **две категории**:

1. Изявени професионални трубадури (като например Боб Дилън, Владимир Висоцки).

2. Професионални трубадури-ентъртейнъри които работят в увеселителни заведения.

Докато за първата група някои използват и термина „бард“, то за втората утвърденото название в съвременен аспект винаги е „трубадур“. Професионалните трубадури от втората група днес изпълняват както свои, така и чужди композиции, като работят като ентъртейнъри в клубове, барове, пъбове, на круизни кораби и т. н. Някои от тях използват и допълнителни технически средства, като дръм-машини, секвенсери, компютри и прочие, докато други (обикновено – най-добрите) изнасят представленията си само с акустична китара. Все пак трябва да се отбележи, че както бе посочено в раздела „Менестрели“, до голяма степен съвременните професионални трубадури които работят в увеселителни заведения биха могли да бъдат оприличени на своите колеги от Средновековието – менестрелите.

Терминът „бард“ в съвременно значение би могъл да се раздели на два вида:

1. бард, който е само поет и бива наричан така от уважение към стойностното му творчество и

2. бард, който създава едновременно текст и музика, и ги изпълнява сам под формата на песен.

Би трябвало да отбележим също, че в съвременния език понякога термините „трубадур“ и „бард“ се използват и в леко негативен смисъл – например когато се отнасят за поет, който възпява непопулярна личност, кауза или организация.

Това изследване си постави за цел да представи една цялостна картина на света и историята на трубадурите, техните предшественици, съвременници и последователи. Доколкото е известно, такова изследване и селекция в толкова широк исторически обхват досега никой не е правил. Тъй като пишещият тези редове десетилетия наред е работил като професионален трубадур⁶, за самия него беше много интересно да проучи и опише всичките аспекти на това понятие и на тази много интересна професия. В първоначалната идея за тази разработка влизаше и глава със съвети към бъдещите професионални трубадури. В крайна сметка бе преценено, че това не е нужно. Дори без

⁶ <https://bnt.bg/bg/a/nikolaj-shejnov-parviyat-balgarski-profesionalen-trubadur> (посетено на 20.09.2023)

такива съвети, прочитът на тази дисертация ще бъде от полза за всеки бъдещ трубадур. Достатъчно е дори само да включи в репертоара си песните на големите „съвременни трубадури“ на XX век, цитирани в изследването.

ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИЯТА

1. За първи път се правят толкова широко (в исторически обхват) проучване и селекция.
2. Систематизирани и анализирани са най-съществените периоди от съществуването на бардове, трубадури и техните предшественици и последователи в Европа, Северна и Южна Америка от античността до наши дни.
3. Създадени са времеви таблици за възникването, апогея и изчезването на различните представители на бард-културата през вековете, както и ориентировъчни таблици за историческото позициониране на отделните периоди от развитието на световната култура.
4. Изясняват се разликите и се формулират дефиниции за съвременното значение и разбиране на понятията „трубадур“ и „бард.“
5. Дисертационното изследване може да бъде използвано като ориентир и източник за информационно обогатяване от всеки един начинаещ или практикуващ професионален трубадур.

В дисертационния труд са използвани над 100 писмени източника на български, английски, руски, испански, норвежки, датски, шведски и сърбохърватски езици. Те са отразени в **библиографията** в края на дисертацията. В **сайтографията** са отразени и използваните 141 източника от мрежата, отново на горепосочените езици.

В края на автореферата искам да изкажа огромната си благодарност към проф. Милена Шушулова за доверието и изключително ценните напътствия които получих от нея, на научния ми ръководител проф. Панайот Панайотов който ми даде идеята за темата на дисертационния труд, на проф. Явор Конов и проф. Ермила Швайцер за ценните съвети и подкрепата.

Надявам се че изследването ще бъде полезно и интересно както на професионалистите, така и на неангажираните в тази област читатели.

ПУБЛИКАЦИИ СВЪРЗАНИ С ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

1. Трубадурите – произход и принос към средновековната култура, *периодичен сборник „Млад научен форум за музика и танц“*, брой 10, НБУ, 2016
2. Стилкови особености и характеристики в творчеството на трувери, минезингери, менестрели, жонгльори, голиарди, *периодичен сборник „Млад научен форум за музика и танц“*, брой 11, 2017
3. Големите трубадури на Скандинавия и връзката им с европейската традиция, *периодичен сборник „Млад научен форум за музика и танц“*, под печат.

Николай Шейнов е роден в гр. София през 1957 година. От 8 годишна възраст започва да изучава китара при маестро Симеон Симов. Сам и в дует с китаристката Лорета Симова печели градски конкурси по класическа китара. Двамата участвуват в телевизионни програми. Николай Шейнов завършва с отличие естрадният отдел към Българската държавна консерватория през 1979 година. Преподава китара в читалищната мрежа в София. Участвува в култовия в края на 70 те години, вокално инструментален състав към Софийския университет, „Колегиум”. Заедно с флейтистката Бистра Карафилова изнася концерти за класическа китара и флейта. През 1986 година се заселва в Кралство Норвегия и развива изключително успешна кариера като трубадур, инспирирал и обучил в последствие цяла плеяда български трубадури. Свири в скандинавските страни, Испания, Обединеното кралство, Германия, Холандия и други. Освен стандартната музика изпълнявана от професионалните трубадури-ентъртейнъри се специализира в музиката на ирландския и шотландски песенен фолклор. Записва три компакт диска. През 2006 година се завръща в България, но продължава да пътува в чужбина и да се реализира като трубадур. През 2014 година се дипломира с отличие като магистър в НБУ – специалност „Музикално изкуство и класически инструмент – китара”, от класа на проф. д-р Панайот Панайотов. От тогава до сега Николай Шейнов продължава работата си като хоноруван преподавател по китара в Нов български университет и Софийски университет „Св. Климент Охридски“. Владее говоримо и писмено английски, норвежки, руски, испански и сърбохърватски езици.